

KÜRESEL KOLEKTİF VARLIKLAR, FİNANSMAN PROBLEMLERİ VE DÜZELTİCİ VERGİLEME TEMELLİ ÇÖZÜM YOLLARI

Yrd. Doç. Dr. M. Mustafa Erdoğan^{*/**}

Özet

Kolektif varlık (kamusal mal) ve hizmetlerin finansmanında karşılaşılan “bedavacı” problemi, küresel kolektif varlık ve hizmetlerin (KKVH’lerin) finansmanında daha da büyük bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradaki kritik husus, KKVH’ler için gereken finansmanı vergi gibi sağlam bir gelir kaynağı ile sağlayabilecek devletler üstü bir otoritenin henüz olmayışıdır. Böyle bir otoritenin olmaması, küresel gereksinimlerin neler olduğu ve bu gereksinimler arasındaki önceliklerin hangi kıstaslara göre ve kim tarafından belirleneceği gibi çözümü zor sorunlara neden olmaktadır. Bu durumda, bütün devletler tarafından onay görmeden ihdas edilecek küresel vergilerin uygulanabilme olasılığı zayıftır. Söz konusu problemin çözümüne katkı sağlamak için bu makale, *düzeltilici vergileme* temelli çözümlere odaklanmakta ve bu konuda uygulanabilecek en iyi stratejinin çevre kirliliği ve mali kriz gibi küresel düzeyde olumsuz dışsallıklara yol açabilecek unsurlar üzerine vergi konulması olduğu noktasından hareket etmektedir. Makalede böyle bir stratejinin yalnızca küresel negatif dışsallıkları gidermeye değil, aynı zamanda KKVH’in finanse edilmesine de hizmet edeceği tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Küresel Kamu Malları, Sınır Ötesi Dışsallıklar, Düzeltici Vergiler, Küresel Vergileme, Küresel Kamu Mallarının Finansmanı*

Abstract

“Free rider” problem, which is usual in financing collective existences (public goods) and services, becomes a bigger problem in financing global collective existences and services (GCES’s). The critical issue here is that there has not been still a supranational authority, which can finance GCES’s with a sound instrument like taxing.

* Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

E-Posta: mustafaerdogdu@marmara.edu.tr

** M. Cahit Güran’ a bu makalenin son şeklini almasından önce yaptığı yapıcı eleştirilerden dolayı teşekkürü bir borç bilirim

Not to have such an authority leads to extremely difficult problems in terms of setting criteria for global needs and priorities along with making global decisions. Under such a situation, it is unlikely that global taxes, which are levied without getting approval from each state, are applicable. To find a solution to this problem, this article focuses on corrective tax-wise solutions and argues that the best strategy is to counter global negative externalities through putting levies on such activities that lead to environmental pollution and financial crises. This strategy serves not only reducing global negative externalities but also provides finance for GCES's.

Key Words: *Global Public Goods, Beyond Border Externalities, Corrective Taxes, Global Taxing, Financing Global Public Goods*

1. Giriş

20. yüzyılda özellikle ulaşım, iletişim ve bilgi teknolojilerinde yaşanan büyük gelişmeler, farklı ülke ve kültürler arasındaki mesafeleri giderek azaltan olumlu etkilerde bulunmuştur. Ancak aynı süreç, çevre kirlenmesi ve ozon tabakasının delinmesi gibi olumsuzluklara da yol açmış; AIDS, SARS, kuş gribi vb. salgın hastalıkların yanı sıra mali krizlerin oluşması ve/veya yayılmasını ise, kolaylaştırmıştır. Yaşanmakta olan sürecin etkileri sayılanlarla da sınırlı değildir. 11 Eylül 2001'de yaşanmış olan terör eylemlerinin algılamaya zorladığı gibi, daha çok yerel nitelik taşıdığı düşünülen barış ve güvenlik konuları bile, bugün küresel bir boyut kazanmış durumdadır. Bu yaşananlar, kolektif yarar ve maliyetlerin yalnızca ulus devlet sınırları içinde değil, küresel düzeyde de söz konusu olduğu gerçeğini gözler önüne sermiş ve küresel sorumlulukların daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır.

Küresel nitelik taşıyan kolektif¹ (kamusal) varlık ve hizmetlerin² önemli bir kısmı dünyada doğal olarak bulunmakla birlikte, bir kısmı küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu tür varlık ve hizmetlerin yol açtıkları dışsal yararlar ve maliyetler, ulusal sınırları aşmakta ve kimi zaman tüm dünya üzerinde etkili olmaktadır. Bu etki çoğu kez, nesiller arası bir nitelik de taşımaktadır. Bu kadar geniş çerçevede etkileri olan küresel varlıkların ve hizmetlerin yeterince ve etkin bir şekilde sunulabilmesi, uluslararası işbirliğini zorunlu kılmaktadır. *Küresel kolektif varlık ve*

¹ Burada “kamu” yerine “kolektif” teriminin tercih edilmesinin altında yatan temel neden, *kamu* kavramının daha çok *özel* karşısı olarak tanımlanması ve “kamu malı” denildiğinde bir mülkiyet ilişkisinin var olduğu izlenimini vermesidir. Oysa “kamu malı” ile ifade edilmek istenen temel husus, “kolektif çıkarları ilgilendiren mal ve hizmetler” olsa gerekir. Özellikle dünyadaki bütün toplumları ilgilendiren atmosfer, ozon tabakası, okyanuslar vb. ortak küresel varlıklar göz önüne alındığında, mülkiyet hakkına ilişkin tam bir belirsizlik söz konusudur. Ayrıca bugün için bütün dünya toplumlarının ortak gereksinmelerini karşılama yetkisine ve yaptırım gücüne sahip küresel düzeyde meşrutiyyete sahip bir otorite de bulunmamaktadır. Bu durumu göz önüne alarak bu makalede, mülkiyet hakkı ve otorite çağrıştıran kamu terimi yerine, kolektif teriminin kullanılmasının daha yerinde olacağı düşünülmüştür.

² Geleneksel kamu maliyesi literatüründe kullanılmakta olan “mal ve hizmetler” terimi yerine bu makalede “varlık ve hizmetler” terimini kullanmayı tercih etmemizin nedeni, kolektif yararın ulusal sınırların ötesini de içermesi durumunda, *mal ve hizmetler* teriminin ifade edemeyeceği yeni unsurların ortaya çıkmasıdır. Örneğin atmosfer ne bir mal ne de bir hizmet olarak tanımlanabilir. Ancak *varlık* teriminin atmosferin yanı sıra, *mal* terimi ile ifade edilen unsurları da içermesi mümkün görünmektedir. Bu sebeple bu makalede, varlık teriminin kullanılması tercih edilecek, bununla birlikte özellikle ulusal ekonomi çerçevesinde zaman zaman *mal* terimi de kullanılacaktır.

*hizmetlere*³ (KKVH'e) ilişkin harcamaların artırılması gerektiği konusunda bir görüş birliği vardır. Bununla birlikte, KKVH'ler için gerekli harcamaların kimler tarafından, hangi prensipler ve öncelikler çerçevesinde yapılacağı ve bundan daha da önemli olmak üzere, gereksinim duyulan harcamaların nasıl finanse edileceği konularında büyük belirsizlikler bulunmaktadır. Bu hususlar, üzerinde görüş birliğine varılamayan çetrefil bir problemler yumağı görünümündedir. Dolayısıyla, en kritik sorunlar henüz çözüm beklemektedir.

Bahsedilen sorunlar arasında bu makale özellikle, KKVH'lerin yeterli düzeyde finansmanının nasıl sağlanabileceği sorusuna cevap aramaktadır. Bu çerçevede bir sonraki kısımda ilk olarak, KKVH'lerin ulusal kolektif mal ve hizmetlerden özellikle finansman açısından farklılaştığı yönleri ele alacağız. Ardından üçüncü kısımda, KKVH'lerin mevcut finansman kaynaklarının neler olduğunu gözden geçireceğiz. Alternatif finansman kaynaklarının neler olabileceği konusunu detaylı olarak konu edinip öneriler getirdiğimiz dördüncü kısmın ardından beşinci kısımda, KKVH'lerin arz ve finansmanında ortak karar alma problemleri ile olası çözüm yollarının neler olduğunu belirlemeye çalışacağız. Son kısımda ulaştığımız sonuçları özetleyeceğiz.

2. Küresel Kolektif Varlıklar ve Hizmetler Kavramı

Küresel kolektif varlık ve hizmetler (KKVH'ler) kavramı ile ne ifade edilmek istendiğinin iyi anlaşılabilmesi için, öncelikle “kolektif varlık ve hizmetler” (kamusal mal ve hizmetler) kavramının açıklanması gerekmektedir. Bilindiği gibi kamu maliyesi teorisinde, bölünmezlik (indivisibility) ve dışlanmazlık (non-exclusion) özelliğine sahip bazı mal ya da hizmetler “saf kolektif mal” olarak tanımlanırlar. Klasik örneği ulusal savunma olan bu mal ya da hizmetlerden yararlananlar arasında rekabet yoktur ve kimsenin bu malların yararından dışlanması söz konusu değildir. Burada rekabetin söz konusu olmamasından kasıt, adı geçen mal ya da hizmetlerden birden fazla kişinin peş peşe yararlanabildiği halde, başkalarının da tüketebileceği miktarın azalmamasıdır. Dışlanmanın olmaması ise, böyle bir malın kullanım hakkının kullanıcıların hepsine sunulması ve kullanım hakkından kimsenin dışlanmamasıdır (Musgrave, 1958: 9; Stiglitz, 2000: 128).

Saf kolektif mallara ilişkin bu iki temel özellik, kolektif gereksinimlerin giderilmesine piyasa mekanizmasının etkin bir şekilde işlemesine olanak tanımamaktadır. Bunun temelinde, kolektif mal ya da hizmetlerden ödemede bulunmadan yararlanılmasına engel olunamaması yatmaktadır. Fiyat yoluyla piyasa mekanizmasının etkin bir tahsis işlevi görebilmesi, mübadeleye konu bir mal ya da hizmet üzerinde mülkiyet hakkının var olmasına bağlıdır. Mülkiyet hakkının varlığı, talep edilen bir bedelin ödenmemesi durumunda bir mal ya da hizmetin yararından dışlamayı mümkün kılar. Ancak saf kolektif mallarda mülkiyet hakkı tesis edilememekte, dolayısıyla da bu tür malların yararından dışlamak söz konusu olmamaktadır. Bu durumda ise, fiyat bir gösterge olma niteliğini yitirmekte ve piyasa mekanizması etkin bir tahsis işlevi görememektedir. Piyasa mekanizması saf kolektif mallarda hiç işlemezen, saf özel mallarda tam bir etkinlikle işleyebilmektedir. Bu iki uç durum arasında ise, piyasa mekanizmasının değişik düzeylerde etkinlik gösterdiği farklı

³ Bu makalede *küresel kolektif varlık ve hizmetler*, çok az sayıdaki saf KKVH'lerden, etkileri bölge ve ülke sınırlarının ötesine taşan çok sayıdaki kolektif mala uzanan bir şemsiye kavram olarak kullanılmaktadır.

özellikler gösteren bir dizi başka mal ve hizmet bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sayılabilir: 1. Yarı kolektif mallar (quasi public goods); 2. Doğal tekel malları (toll goods); 3. Ortak havuz malları (common pool goods); 4. Erdemli mallar (merit goods); 5. Sakıncalı mallar (demerit goods) ve 6. Kulüp malları (club goods).

Yakın tarihlere kadar kamu maliyesi teorisi kendisine asıl araştırma alanı olarak ulusal sınırları temel almış ve bu çerçevede de ulusal kolektif yararı en çoklaştırmaya odaklanmıştır. Ancak Kaul ve Conceição'nun 2006 yılında *The New Public Finance: Responding to Global Challenges* ismiyle yayınladıkları kitabın isminin de ima ettiği gibi, bu bakış açısı bugün yetersiz kalmıştır. Artık ulus ötesi ve nesiller arası özelliğe sahip mal ve hizmetleri de göz önüne alacak bir kamu maliyesi yaklaşımına gereksinim duyulmaya başlanmıştır. Bugün kolektif özelliklere sahip bir malın coğrafik alanının ne olduğunu gösteren kavram “taşma alanı”dır (spill-over range). Taşma alanı; yerel, ulusal, bölgesel veya küresel ölçekte olabilir. Fakat bu ayırım net değildir. Bir deniz feneri sadece kendi ışık alanı içindeki gemilere yarar sağlar ve bu anlamda bir yerel kolektif maldır. Benzer bir şekilde, temiz su veya havanın yararı belirli bir alanla sınırlı olabilir. Fakat bu alan ulusal sınırlara kadar yayılabilir ve bazı koşullarda küresel bir kapsama ulaşabilir (Morrissey ve diğerleri, 2002: 7).

Kolektif malların büyük çoğunluğu ulusal özellik taşımaktadır. Ulus ötesi özellik gösteren kolektif mallar ise genellikle bölgeseldir. Dolayısıyla dünyada çok az kolektif varlık ya da hizmet gerçekten küreseldir. *Yerel kolektif mallar*, yalnızca belirli bir coğrafyadaki yerel halka yarar ve maliyetleri olan mallardır. Yarar ve maliyetleri ulusal düzeyde gerçekleşen mallar, *ulusal kolektif mallar* olarak tanımlanır. *Bölgesel kolektif mallar*, yarar ve maliyetlerin bir ülke sınırları içinde kalmayarak sınır komşusu ülkelere de yayıldığı durumda söz konusudur. Yerel, ulusal ve bölgesel kolektif mallar dışında öyle mallar da vardır ki, bu malların yarar ve maliyetlerini ne yerel ölçekte ne de ulusal ölçekte sınırlandırabilmek mümkündür. İşte bu mallara “küresel kolektif varlıklar ve hizmetler” (global public goods) denilmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın yaptığı çalışmalarda belirtildiği gibi KKVH'lerin yararları yalnızca bugünkü değil, gelecekteki nesilleri de kapsamaktadır (Kaul ve diğerleri, 1999). Dünya Bankası'nın tanımı biraz farklıdır. Bu tanıma göre KKVH'ler, kalkınmanın sağlanması ve yoksulluğun azaltılması açısından önemli, yeterli arzı çok sayıda ülkenin işbirliğine ve ortak harekette bulunmasına bağlı ve sınırı aşan dışsalılıklara sahip olan kaynaklar, hizmetler, kurallar ve politik sistemlerdir (WB, 2000).

Saf Küresel Kolektif Varlık ve Hizmetlerin Temel Özellikleri:

1. Hiçbir birey, kurum ya da ülke arasında tüketim rekabeti söz konusu değildir (rekabet dışı olma özelliği)
2. Sıfır veya ihmal edilebilir düzeyde bir marjinal maliyet söz konusudur ve mallar sınırsız sayıda tüketiciye sunulur (dışlanmama özelliği)
3. Kullanım hakkı hem bugünkü, hem de gelecekteki nesiller için söz konusudur (süreklilik özelliği)

Aşağıda Tablo 1'de küresel düzeyde “saf özel” ve “saf kolektif” özellikler gösteren varlık ve hizmetler ile bu ikisi arasında yer alan bir dizi farklı özelliklere sahip varlık ve hizmetlere ilişkin, bir örnekleme ve sınıflandırma denemesi bulunmaktadır.

TABLO 1. KÜRESEL KOLEKTİF VARLIKLARIN VE HİZMETLERİN KARAKTERİNE GÖRE SINIFLANDIRMA

Mal ve Hizmet Türleri	KÜRESEL KOLEKTİF VARLIKLAR VE HİZMETLER							ÖZEL MALLAR
	Saf Küresel Varlıklar (Ozon tabakasının korunması, küresel ısınmanın önlenmesi, salgın hastalıklarla mücadele, küresel barış ve adaletin tesisi vb.)	Küresel Ortak Havuz Malları (Okyanuslar, tarihi miras, biyolojik çeşitlilik vb.)	Küresel Doğal Tekel Malları (Küresel afet uyarı sistemi, küresel sigorta fonu vb. oluşturulması)	Küresel Yarı Kolektif Mallar (Bulaşıcı hastalıklara karşı aşı olma, asit yağmurlarının azaltılması vb.)	Küresel Erdemli Mallar (UNICEF, UNIFEM vb. kuruluşlar, yoksulluğun önlenmesi, insan haklarının korunması)	Küresel Sakıncalı Mallar (Silah, narkotik, insan ticareti vb.)	Küresel Kulüp Malları (Kanallar, ortak pazarlar, internet, bilgi ağı, hava koridorları vb.)	Saf Özel Mallar (çikolata, kolye, kalem vb.)
Bölünebilirlik/ Bölünemezlik	Bölünemez	Kısmen Bölünebilir	Kısmen Bölünebilir	Kısmen Bölünebilir	Bölünebilir	Bölünebilir	Bölünemez	Bölünebilir
Dışlanabilirlik/ Dışlanamazlık	Dışlama olanaksız	Dışlama çok zor	Dışlama olanaklı	Dışlama olanaklı	Dışlama olanaklı	Dışlama olanaklı	Dışlama olanaklı	Dışlama olanaklı
Kişisel Tüketim/ Ortak Tüketim	Ortak tüketim	Ortak tüketim	Hem kişisel hem de ortak tüketim	Hem kişisel hem de ortak tüketim	Kişisel tüketim	Hem kişisel hem de ortak tüketim	Ortak tüketim	Kişisel tüketim
Dışsal Ekonomiler	Dışsal ekonomiler söz konusu	Dışsal ekonomiler söz konusu olabilir	Dışsal ekonomiler söz konusu olabilir	Dışsal ekonomiler temel özellik	Dışsal ekonomiler söz konusu	Dışsal eksi ekonomiler temel özellik	Dışsal ekonomiler söz konusu	Olumsuz dışsal ekonomiler yaygın
İçsel Ekonomiler	İçsel ekonomiler söz konusu	İçsel ekonomiler söz konusu olabilir	İçsel ekonomiler bu malların temel özelliği	İçsel ekonomiler söz konusu olabilir	İçsel ekonomiler önemsiz	İçsel ekonomiler önemsiz	İçsel ekonomiler söz konusu olabilir	İçsel ekonomiler söz konusu olabilir
Bedavacılık	Bedavacılık söz konusu	Bedavacılık söz konusu olabilir	Bedavacılık söz konusu değil	Bedavacılık söz konusu değil	Bedavacılık söz konusu olabilir	Bedavacılık söz konusu olabilir	Bedavacılık söz konusu değil	Bedavacılık söz konusu değil
Talebin Zorunlu Olması	Söz konusu olabilir	Söz konusu değil	Söz konusu değil	Söz konusu olabilir (örn. Bulaşıcı hastalıklara karşı aşı zorunluluğu)	Söz konusu olabilir	Söz konusu olabilir	Söz konusu değil	Söz konusu değil
Sorunlar	Eksik sunum	Aşırı kullanım	Eksik sunum	Eksik sunum	Eksik sunum	Fazla sunum	Girişte engeller	Fazla sunum

Not: Bu tablo, Aktan (2005) tarafından ulusal kolektif mal ve hizmetlere ilişkin hazırlanmış bir tablonun, tarafımızdan küresel kolektif mallara uyarlanmış ve bazı değişikliklerle yeniden yapılandırılmış halidir.

Kısaltmalar: UNICEF (United Nations Children's Fund); UNIFEM (United Nations Development Fund for Women).

Etkileri tüm dünya toplumlarına taşan “kolektif iyiler”in (public goods) artırılması ve “kolektif kötüler”in (public bads) azaltılması konusunda neler yapılabileceğine ilişkin çalışmalar oldukça yenidir. Kapsamlı olarak bu konu ilk kez 1999 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından gerçekleştirilen *Global Public Goods: International Cooperation in the 21th Century* adlı bir çalışma ile gündeme getirilmiştir. Bu çalışma, kalkınma faaliyetlerini de içine alan geniş kapsamlı bir KKVH’ler tanımını esas almıştır. KKVH’lere ilişkin bu tanım, ulusal kolektif malların diğer ayırt edici özellikleri olan tüketimde rekabetin ve dışlamanın olmamasına ek olarak, bu malların yol açtığı etkilerin birden fazla ülke grubu, toplum kesimi ve nesillere yayılmasını şart olarak görmektedir (Binger, 2003: 4). Dünya Bankası ise, KKVH’leri “çekirdek” (core) ve “tamamlayıcı” (complementary) mal olmak üzere iki temel kategoriye ayırmaktadır. Örneğin, salgın hastalıkların önlenmesi *çekirdek* niteliğinde, yoksulluğun önlenmesi ve genel sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi ise *tamamlayıcı* nitelikte bir KKVH olarak değerlendirilmektedir. Dünya Bankası’nın yaptığı bu sınıflandırmaya göre, KKVH’ler tüm ülkelere eşit olarak dağılsa bile, faydalarının ortaya çıkması için ilgili ülkelerde bazı temel altyapı hizmetlerinin mevcut olması gerekir. Kirmanoğlu ve diğerleri’nin (2006: 8) işaret ettikleri gibi, bu temel altyapı hizmetlerinin sağlanması ise temelde kalkınma ile ilgili bir meseledir. Çoğu zaman gelişmiş bir ülke (GÜ) kolektif bir maldan yüksek fayda sağlayabilirken, az gelişmiş bir ülke aynı düzeydeki kolektif bir maldan altyapı yetersizlikleri nedeniyle ancak düşük düzeyde fayda sağlayabilmektedir.

Üretim ve tüketimleri esnasında dışa taşan olumlu ve olumsuz etkileri nedeniyle mal ve hizmetlerin özel ve kolektif olarak kesin çizgilerle ayrılması her zaman mümkün değildir. Böyle bir ayırım yapmak, yapısı gereği KKVH’lerde çok daha zordur. Örneğin, teknolojik bir yenilik ilk aşamada özel bir maldır. Bu teknolojik yeniliği ortaya çıkartan bilgi saklı kaldığı ölçüde de, özel bir mal olarak kalmaya devam eder. Ancak bu bilgi saklanamadığında ve üzerinde mülkiyet hakkı tesis edilemediğinde, artık bir kolektif maldan bahsetmeye başlarız. Lele ve Gerrard’ın (2003: 687) ifade ettikleri gibi, teknolojinin içselleştiği yeni bir aşı veya tohum çoğu durumda özel bir maldır. Fakat bunların yaygın bir şekilde elde edilebilmesine olanak sağlayacak şekilde ticaretin ve fikri mülkiyet haklarının düzenlenmesi, bir KKVH olarak değerlendirilebilir.

KKVH’ler, genellikle dışsallıkların (yarar ya da zarar) yayılma alanlarına göre anlaşılmaktadır. Eğer bir malın yol açtığı dışsallıklar, küresel düzeyde etkili bulunuyorsa, o mal KKVH olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, ozon tabakasının delinmesinin yol açtığı olumsuzluklardan tüm dünya etkilendiği için, ozon tabakası küresel bir mal olarak nitelendirilmektedir (Mutlu, 2006: 3).

Bazı kolektif varlıklar doğal olarak kendiliğinden vardır; (okyanuslar, atmosfer vs.) veya teknolojik (çevre sorunları, bilimsel buluşlar), sosyal (hastalıklar, terör olayları) veya iktisadi (mali istikrarsızlıklar) nedenlerle ortaya çıkmışlardır. Bir kere ortaya çıktıktan sonra, bunlara ulaşmak (örn. internet) veya bunlardan kaçınmak (örn. salgın hastalıklar) için gösterilen çabalar, kolektif alan içinde örgütlenebilir (Kaul ve Mendoza, 2003: 88).

Tablo 1’de yer alan sınıflandırmadaki farklı varlık ve hizmetlerin özelliklerine göre, farklı arz ve finansman problemleri ortaya çıkmaktadır. Örneğin kulüp mallarında finansman problemleri yaşanmazken, tüketimden dışlamalar ortaya çıkabilmektedir. Saf KKVH’lerden farklı olarak bu tür mallarda, kalabalıklaşma dolayısıyla tüketilen malın kalitesinde düşme ortaya çıkabilir. Kulübün büyüklüğünün ne olacağı ise, kalabalıklaşma maliyetlerine bağlı olarak belirlenir (UNIDO, 2005: 14–16). Bilgi ağları (network), hava koridorları, deniz yolları, ortak pazarlar bu sınıflamadaki kulüp malı örnekleridir. Bu tür mallardan yararlanmak için kulüpe üye olmak, yani bir bedel ödemek gerekir. Paylaşımaya konu olan mal, kulüp üyeleri için saf bir kolektif mal özelliği gösterir. INTELSAT, Süveyş ve Panama kanalları gibi bazı kolektif mallarda tıkanıklık oluşacak noktaya varılmadığı sürece tüketimde rekabet yoktur, ancak dışlama söz konusudur.

Bazı küresel programlar ortaya çıkabilecek problemlere çözüm üretme kapasitesini artırmaya odaklıdır. Başka bir deyişle, problem ile ilgili bilgi birikimi sağlayarak aydınlatıcı olmayı ve problemin çözümüne katkı sağlayabilecek alanlarda yatırım yapmayı kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Barışın korunması, uluslararası askeri güçler (örgütler), taşkınların kontrolü, felaket yardımları, tıbbi ve teknik yardımlar bu grupta yer almaktadır (Mutlu, 2006: 5). Herkesin keyif alabileceği doğal güzellikler, kullanımına açık olan ormanlar, balıkçılık bölgeleri, uluslararası sular gibi *ortak havuz mallarında* dışlama olmadığı halde kısmi bir rekabet söz konusu olabilir (Lele ve Gerrard, 2003: 687). Dışlama olanakları sınırlı olduğu için ortak malların kendi kendilerine varlıklarını devam ettirebilmeleri zordur. Dolayısıyla bazı kontrol mekanizmalarına gereksinim vardır (Mutlu, 2006: 5). Okyanus ve atmosfer gibi ortak havuz mallarında aşırı kullanım, saf kamusal mallarda eksik sunum, kulüp malı niteliğindeki mallarda ise eksik kullanım söz konusudur (Kirmanoğlu ve diğerleri, 2006: 6).

3. Küresel Sosyal Malların Mevcut Finansman Kaynakları

Tam ve kesin veri elde etmek çok zor olsa da, dünyada toplam olarak ulusal kolektif mallara harcanan tutar kabaca 6 trilyon dolar kadardır. Bunun yaklaşık 5 trilyon doları GÜ’ler, 1 trilyon doları ise gelişmekte olan ülkeler (GOÜ’ler) tarafından harcanmaktadır. Buna karşılık küresel kolektif mal niteliğinde olan harcamalar çok daha düşük seviyededir. 2000 yılı için Kaul ve le Goulvin’in (2003: 340) yaptıkları bir tahmine göre, KKVH’ler için uluslararası düzeyde harcanan tutar, ulusal düzeyde kolektif mallar için harcanan tutarın yaklaşık 200 ila 400’de biri kadardır. Dünya Bankası tarafından yapılan bir tahmine göre, 1990’lı yıllarda yılda 55 milyar dolar civarında gerçekleşen resmi kalkınma yardımlarının yaklaşık %30’u, doğrudan ya da dolaylı⁴ olarak KKVH’ler için harcanmıştır. *Zedillo Raporu*’na göre ise, kalkınma harcamaları hariç olmak üzere KKVH’ler için gereksinim duyulan finansman, halen yıllık olarak harcanmakta olan tutarın

⁴ Bu harcamanın doğrudan kısmı yaklaşık olarak 5 milyar dolar, dolaylı kısmı ise 11 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir (Sagasti ve Bezanson, 2001: 37).

yaklaşık dört katına karşılık gelen 20 milyar dolar kadardır (Sagasti ve Bezanson, 2001: 37).

KKVH'lerin mevcut finansman kaynakları ana hatlarıyla şu şekildedir: 1) Ülkeler, uluslararası kuruluşlar ve örgütlerden sağlanan resmi kaynaklar; 2) Bazı mülkiyet, kullanım hakkı ve kota tespit etme gibi kurumsal düzenlemeler ile vergi, harç ve resimlerden elde edilen kaynaklar; 3) Kâr amacı güden ya da gütmeyen işletmeler ile kurumların ve bireylerin bağışları; 4) Bazı KKVH'lerden yararlanmanın karşılığı olarak yapılan ödemeler. Söz konusu dört finansman kaynağından bugün için en önemli olan birincisi ve gelecekte giderek artan oranda ağırlık taşıma potansiyeline sahip olan ikincisi bu çalışmada ele alınacak, ancak çok daha az önem taşıyan diğer iki finansman kaynağına bu çalışmada yer verilmeyecektir.⁵

KKVH'lerin üretilmeleri ve kullanımlarının yaygınlaştırılmasında en önemli rol, ülkelerin resmi birimleri tarafından sağlanan mali kaynaklara aittir. Özellikle yüksek sabit maliyetli ve ileri teknoloji gerektiren KKVH'lerde resmi finansman önem taşımaktadır. Bilgi ve bilgi erişimi için gerekli olan altyapının finansmanı (örneğin internet için) buna örnek teşkil etmektedir. GÜ'lerin resmi birimleri aracılığıyla gerçekleştirilen finansman üç temel işleve sahiptir. Birinci işlev, ülkelerin ellerindeki fonları KKVH'ler için kredi olarak yönlendirmelerini sağlamaktır. İkinci işlev, ülkelere çevresel koruma, sağlık ve bilgi üretimi alanlarındaki projeleri için finansman sağlayarak bu ülkelerin KKVH'lerin üretimine katılmalarını sağlamaktır. Bu tür borç verme daha çok tamamlayıcı faaliyetler için söz konusudur. Üçüncü işlev ise, ülkelerin ekonomik yapılarının düzeltilmesi yoluyla mali kriz riskinin azaltılması ve böylece küresel mali istikrarın sağlanmasıdır⁶ (Ortaç, 2004: 44).

Resmi (merkezi ve yerel hükümetler veya onların temsilcisi) birimlerden sağlanan finansmanın temel amacı, GOÜ'lere hem yerel hem de küresel yarar sağlayan kalkınma harcamaları ile söz konusu ülkelerin, KKVH'lerden yararlanma kapasitelerini artırmaya destek sağlamaktır. Bu fonlar, yardım veya borçlanma şeklinde kullanılabilir (WB, 2001). Resmi birimlerden sağlanan fonlar temelde resmi kalkınma yardımları (RKY) ya da İngilizce ifadesiyle ODA (official development assistance) şeklindedir. RKY, *Development Assistance Committee* (DAC) üyesi ülkeler⁷ ve bazı uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanmaktadır (Kirmanoğlu ve diğerleri, 2006: 17). Resmi birimlerden sağlanan finansman, ülkeler tarafından yapılan resmi yardımlar ve uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan resmi yardımlar olmak üzere ikiye ayrılabilir. Küresel kolektif malların üretilmeleri ve kullanımlarının yaygınlaştırılması açısından bu ikisi arasında en büyük ağırlığa sahip olan ülkelerin resmi birimleri tarafından sağlanan mali kaynaklardır.

Tablo 2'de görüldüğü gibi, 2000–2004 yılları arasında DAC üyesi ülkeler tarafından toplam olarak 313.074 milyon dolarlık yardım yapılmıştır. Bu miktar, söz

⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Sagasti ve Bezanson (2001).

⁶ Bu tür yardımların yıllık tutarı yaklaşık 3 milyar ABD dolarıdır. Bu yardımın yarısına yakın kısmı ise, *International Bank for Reconstruction and Development* (IBRD) tarafından sağlanmaktadır (Ortaç, 2004: 44).

⁷ DAC üyesi ülkeler: ABD, Almanya, Avustralya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Lüksemburg, Norveç, Portekiz, Yeni Zelanda, Yunanistan.

konusu ülkelerin yaptıkları toplam yardımların %53'üne karşılık gelmektedir. Hem ülkelerden, hem de uluslararası kuruluşlardan⁸ KKVH'ler için sağlanan resmi kalkınma yardımları, oldukça düşük seviyelerde seyretmektedir. Yine de Lele ve Gerrard'ın (2003: 686) dikkat çektikleri gibi, özellikle çevre ve sağlık alanlarında yapılan uluslararası kolektif mallar için yapılan harcamalarda bir artış söz konusudur. Bu harcamalar, 1980–1982 yıllarında toplam resmi gelişme yardımlarının %5,0'ni, 1990–1992 yıllarında %6,8'ni ve 1996–1998 yıllarında ise %8,8'ni oluşturmuştur.

Tablo 2. DAC Ülkeleri Tarafından Yapılan Yardımlar (Milyon \$)

	2000	2001	2002	2003	2004	2000-2004 Toplamı
Resmi Kalkınma Yardımları	53.749,5	52.435,4	58.292,0	69.085,3	79.511,8	313.073,9
Diğer Yardımlar	(4.325,9)	(1.588,9)	(45,3)	(347,5)	(5.598,7)	(11.906,3)
Özel Yardımlar	78.127,6	49.745,2	6.251,6	47.031,4	64.081,9	245.237,7
Sivil Toplum Örg. Yardımları	6.933,8	7.289,3	8.768,4	10.240,0	11.306,7	44.538,2
Genel Toplam	134.485,0	107.881,0	73.266,7	126.009,2	149.301,7	590.288,6

Kaynak: Kirmanoğlu ve diğerleri (2006) verilerine dayanarak hazırlanmıştır.

Küresel veya bölgesel kolektif malların üretiminde işbirliği, bu malları talep eden kurumlar tarafından desteklenen uluslararası bir anlaşma ile sağlanmaktadır. Bu anlaşmanın gereklerini yerine getirmek üzere bazı kurumların oluşturulması ve finansmanlarının sağlanması gerekir. Anlaşmaya dayalı olarak oluşturulan kurumların finansmanında ikili bir yapı söz konusudur. Öncelikle KKVH'leri üretecek kurumların kurulması için gerekli finansmanın sağlanması gerekmektedir. Finansmanın ikinci önemli unsuru KKVH'lerin üretimi ve kullanımının teşvik edilmesi için gerekli olan fonların sağlanmasıdır (Ortaç, 2004: 44-5).

KKVH'lerin üretimi için oluşturulan uluslararası kuruluşların finansman açısından iki temel işlevi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, KKVH'ler için faaliyette bulunacak birimleri bir araya getirmek, ikincisi de söz konusu malların üretimini finanse edecek ortak bir yardım platformu oluşturulmasını sağlamaktır (Ferroni ve Mody, 2002). KKVH üreten kuruluşlar arasında Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Uluslar arası Para Fonu ve NATO gibi kuruluşlar yer almaktadır. Bu kuruluşların en önemli gelir kaynakları üyelerinden sağladıkları aidatlardır. Diğer bir deyişle oluşturulan yardım platformundan sağlanan fonlardır. Faaliyetler sonucunda elde edilen gelirler, bağış ve yardımlar diğer gelir kaynaklarını oluşturmaktadır (Ortaç, 2004: 45).

Tablo 3'te görüldüğü gibi, kuruluşlar arasında en büyük katkı *European Council* (EC) ve Dünya Bankası'na bağlı olarak faaliyette bulunan *International Development Association* (IDA) tarafından yapılmaktadır. IDA tarafından yapılan yardımlar, daha çok

⁸ Dünya Bankası kuruluşu IDA, Birleşmiş Milletler kuruluşları, UNDP, UNICEF, UNAIDS, UNFPA, EC, ECF.

mali istikrar amaçlı olup, GOÜ'lere ucuz kredi temini şeklindedir (Kirmanoğlu ve diğerleri, 2006: 18). Dünya Bankası, geliri küresel programlar için harcanmak üzere güven fonu yönetiminde açık ara lider konumundadır. Banka, şu anda yetmişden fazla küresel program (10 yıl öncesinde bu sayı 15 civarındaydı) içerisinde yer almaktadır. Banka 2001 yılında net idari bütçesinin yaklaşık 30 milyon dolarını küresel programlara harcamış, gelişim hibe olanağından (Development Grant Facility) 120 milyon dolar katkıda bulunmuş ve kendi yönettiği küresel güven fonlarından 500 milyon dolar ödemiştir. Bunlar Banka'nın 2001 yılındaki toplam idari bütçesinin %10'u ve bütün güven fonlarından yapılan ödemelerin %40'ı kadardır (Lele ve Gerrard, 2003: 686).

Tablo 3. Uluslararası Kuruluş ve Örgütler Tarafından Yapılan Yardımlar (Milyon \$)

	2000	2001	2002	2003	2004	2000-2004 Toplamı
EC	6.130,7	5.475,8	6.665,1	8.147,2	9.572,7	35.991,4
IDA	5.946,6	6.928,9	8.108,4	8.214,4	11.926,9	41.125,2
Diğ. Kur. ve Örgütler	2.889,7	4.003,3	3.590,7	6.462,0	5.156,9	22.093,7
Genel Toplam	14.958,0	16.408,0	18.364,2	22.823,6	26.656,5	99.210,3

Kaynak: Kirmanoğlu ve diğerleri (2006) verilerine dayanarak hazırlanmıştır.

Bu makalede açıklanan nedenlerden ve özellikle de küresel düzeyde tek yanlı irade ile vergilendirmeye yetkili devletler üstü bir otoritenin bulunmamasından ötürü, bugün için KKVH'lerin küresel vergilerle finansmanı çok büyük güçlükler göstermektedir. Dolayısıyla bugün ülkeler ancak kendi egemenlik alanları içerisindeki bazı vergilerden bu mallar için kaynak ayırabilmektedirler. Ülkelerin küresel sorunların çözümü için uygulamaya koydukları vergilere, çevre vergileri örnek olarak gösterilebilir. Ancak bu vergilerden elde edilen gelirlerin ne kadarının KKVH'lerin finansmanında kullanıldığı hususu netlik taşımamaktadır.

4. Küresel Sosyal Malların Finansmanı İçin Alternatif Vergiler

KKVH'ler günümüzde tatminkâr düzeyde üretilememektedir. Bunun en önemli nedeni, mevcut finansman kaynaklarının yetersiz kalmasıdır. Bu yetersizlik, küresel kolektif malların özgün niteliklerini göz önüne alan finansman kaynaklarının oluşturulmasıyla giderilebilir. Kaul'e (2001: 7) göre, "finansmanın elde edilen yarara dayandırılması, diğer bir deyişle KKVH'lerden yararlanmanın bir bedel karşılığında olması tercih edilmelidir." İlke olarak böyle bir yaklaşım anlamlıysa da, bu şekilde elde edilecek finansmanın sınırlı olacağı ve ihtiyacı karşılamaya yetmeyeceği ortadadır. KKVH'lerden daha çok yararlanabilmek için ek finansmana gereksinim olduğu açıktır. KKVH'lerin tatminkâr düzeyde üretilebilmesi için, sürekli ve yeterli düzeyde bir gelire gereksinim duyulmaktadır. Bu açıdan gelirleri KKVH'lere yönelik harcamalara tahsis edilecek küresel vergiler büyük önem taşımaktadır.

Kolektif yarar açısından bakıldığında, dışsal zarara yol açan her faaliyet, neden olduğu kayıpları karşılayacak düzeyde vergilendirilmelidir. A. C. Pigou tarafından

önerilmiş bulunan ve dolayısıyla kimi zaman *Pigoucu vergiler*⁹ olarak da adlandırılan *düzeltilici vergiler*, bu amaca en iyi hizmet eden vergiler olarak öne çıkmaktadır. Düzeltilici vergilerde vergi oranı, emisyonun toplumsal katlanılabilirlik düzeyinde marjinal kolektif maliyete eşittir. Toplumsal katlanılabilirlik düzeyi, firmaların atıklarını çevreye bırakmaları dolayısıyla sağladıkları marjinal yararın bu atıkların topluma yükleyeceği marjinal maliyete eşit olduğu noktada gerçekleşir. Düzeltilici vergiler, özel ve toplumsal maliyetleri eşitleyerek bir denge oluşturabilme potansiyeline sahiptir.

Düzeltilici vergiler, kirleticilere, marjinal kirlenme maliyetine eşit bir yükümlülük getirerek, marjinal özel maliyetlerle, marjinal kolektif maliyetleri eşitleyebilirlerse, toplumsal açıdan etkin düzeyde üretim yapılması sağlanabilir. Ancak özellikle uygun vergi oranının tespit edilmesindeki teknik güçlükler nedeniyle bu tür vergiler pek uygulanmamaktadır. Gereğinden düşük vergi oranı, teşvik edici özelliğe sahip değildir. Yüksek oranlı vergiler ise, rekabet kayıplarına yol açabilir. Kıvam düzeyini saptamaktaki bu zorluklar nedeniyle pek çok ülkede, farklı niteliğe sahip dolaylı vergiler ve harçlar uygulanmaktadır. Bu vergi ve harçlar, motorlu taşıtlar, enerji ürünleri, araçlar, tarımsal girdiler, piller, plastik, diğer ambalaj ürünleri, hava ulaşımı, katı ve sıvı atıklar vb. kirletici unsurlar üzerinden alınmaktadır (Mutlu, 2006: 15).

Vergilerin tarihsel gelişimi incelendiğinde, bugün ulusal düzeyde uygulanan vergilerin hemen hepsinin ilk uygulama şekillerinin yerel vergiler şeklinde olduğu görülmektedir (Hommes, 1996: 10). Buradan yola çıkılırsa günümüzde ulusal düzeyde uygulanan bazı vergilerin kamu kavramında ve devlet anlayışındaki gelişmelerle bağlantılı olarak ilerde KKVH'lerin finansmanı için uygulanabilmesi çok mümkün görünmektedir.

4. 1 Çevre Kirliliği ve İklim Değişimine Yol Açan Ürünler ile Faaliyetlerin Vergilendirilmesi

Doğal yaşam ve çevre, dünya üzerindeki bütün canlıların ortak varlığıdır. Çevrenin korunması ve eko-sistemin kalitesinin sürdürülmesi, insanoğlunun dünyadaki sosyal ve ekonomik varlığını sürdürebilmesi için olmazsa olmaz koşuldur. Sanayi Devrimi sonrasında üretim ve tüketim faaliyetlerinde giderek artan oranda fosil yakıt (kömür, petrol vb.) kullanımı, atmosferdeki karbondioksit (CO₂) gazı birikimini ciddi biçimde artırmıştır. OECD'ye (2001: 14) göre, fosil yakıtları tüketimi, bugün küresel emisyonun yaklaşık %85'inin sebebidir. Kaynaklandığı yerden bağımsız olarak, CO₂ emisyonundan tüm küresel iklim sistemi olumsuz yönde etkilenmektedir. Vural'ın (2004: 159) işaret ettiği gibi halokarbonlar¹⁰ ve sera gazları, zararlı radyasyonun yeryüzüne ulaşmasını engelleyerek dünyada yaşanabilmesini mümkün kılan atmosferdeki ozon (O₃) tabakasının incelmeye ve böylece ozon tabakasının işlevini tam olarak yerine getirememesine neden olmaktadır. Ozon tabakasına zarar vermediği için bu gazlara alternatif olarak kullanılmaya başlayan hidroflorokarbonlar ise, küresel ısınmaya yol açmaktadır. İklim değişiklikleri öngörüldüğü gibi gerçekleşirse ortaya çıkabilecek potansiyel sorunların bazıları şunlardır: ozon tabakasının daha da incelmeye ve delinen kısmının genişlemesi, çevrenin ve atmosferin

⁹ Akalın'ın (2000: 133) tanımlamasına göre, "Bir Pigoucu vergi öyle bir vergidir ki, her kirletenin etkin çıktı düzeyinde çıkarttığı marjinal ziyana tam olarak eşit tutardaki bir mükellefiyetin, her birim çıktı üzerine yüklenilmesidir."

¹⁰ Halokarbonlar, ozonu parçalayabilme potansiyeline sahip olan kloroflorokarbonlar (CFCs) ile hidrokloroflorokarbonlar'ın (HCFCs) ortak adıdır.

kirlenmesi, toprak ve su kalitesinin bozulması, su kaynaklarının azalması, ormanların azalması, çölleşmenin artması ve bütün bunların bir sonucu olarak biyolojik çeşitliliğin ve gıda üretiminin azalmasıdır.

Tüketicileri çevreye zarar veren enerji kaynaklarını kullanmaktan caydırarak çevre dostu enerjileri kullanmaya yöneltmek için yasaklamalara başvurulabileceği gibi, vergiler de bir araç olarak kullanılabilir. Bu çerçevede Birleşmiş Milletler Çerçeve Kongresi tarafından hazırlanmış olan Kyoto Protokolü, küresel ısınmanın ve iklim değişikliklerinin en önemli kaynağı olan küresel CO₂ emisyonunu azaltmaya yönelik bazı yükümlülükler getirmiştir. Çevre kirliliğine karşı henüz küresel bir vergi ihdas edilememiştir. Ancak, çevre kirliliğini azaltma amacına hizmet eden bazı vergiler bazı ülkeler tarafından uygulanmaktadır. Çeşitli açılardan farklılıklar gösteren bu vergiler arasında çevre, enerji ve karbon vergileri sayılabilir.

Diğer taraftan AB komisyonu, üye ülkelere çevre politikasının önemli bir unsuru olarak çevre vergileri uygulamalarını salık vermiştir. Benzer bir şekilde, sera gazlarını azaltmak için küresel karbon vergisi ve “yeşil vergiler” önerilmiştir (Mutlu, 2006: 16). Enerji üzerinden vergi almanın temel gerekçelerinden birisi, enerji üretim ve tüketiminin çevre kirliliğine yol açması, bir diğeri ise, enerji kaynaklarının etkin kullanımının sağlanmasıdır. Bu çerçevede karbon vergilerine meşruiyet kazandıran en önemli husus, bu vergilerin küresel ısınmaya yol açan CO₂ emisyonunu azaltıcı bir etki oluşturmalarıdır. Düzeltici karaktere sahip karbon vergileri, bir yandan sera gazlarının emisyonunu azaltmak yoluyla çevrenin kalitesini artırırken, diğer yandan da küresel kolektif mallar için harcanabilecek önemli bir gelir sağlar. Dolayısıyla böyle bir vergi ile “bir taşla iki kuş vurmak” mümkün olabilir.

Karbon vergileri, tüketilen fosil yakıtın karbon içeriğine bağlı olarak ve “kirlenenden öder” ilkesi çerçevesinde alınan dolaylı emisyon vergileridir. Karbon vergilerinin temel amacı, dışsallıklardan kaynaklanan piyasa başarısızlıklarını, ekonomik dışsallıkları içselleştirmek yoluyla ortadan kaldırmaktır. Bunun için fosil yakıtları üzerine yol ağırlıkları tüm sosyal ve çevresel maliyetleri yansıtacak bir vergi konulur. Bu vergiler, kapsadıkları alana göre ulusal ve küresel karbon vergileri olmak üzere ikiye ayrılabilir. Ulusal karbon vergileri, bir ülke sınırları içindeki tek yanlı uygulamaları içerir. Henüz tasarı aşamasında bulunan küresel karbon vergisi ise, doğası gereği çok taraflı olmak durumundadır ve küresel düzeyde vergi uyumlaştırması gerektirmektedir. Bu vergilerin emisyon azaltıcı etkisi, vergi oranının yeterince yüksek olmasına, karbon içeriği yüksek olan enerji kaynaklarının diğer enerji kaynakları ile ikame edilebilir olmasına, enerji talebinin fiyat esnekliği olmasına ve vergi gelirlerinin çevrenin korunmasına yönelik fon ve programlarda kullanılıp kullanılmadığına bağlıdır (Baranzini ve diğerleri, 2000: 406-7).

Karbon vergileri, fosil yakıtların kullanılması yoluyla üretilen ürünlerin maliyetini artırdığından, ekonomik birimleri bir taraftan emisyon düzeylerini azaltacak etkin ve düşük maliyetli yeni yol ve yöntemler geliştirmeye (statik etkinlik), diğer taraftan da kirlilik azaltıcı ve enerji-etkin teknolojiler bulmaya (dinamik etkinlik) yöneltir (Vural, 2004: 161). Emisyon miktarının doğrudan ölçülmesi çok zor olduğundan uygulamada karbon vergileri üç ana kategori altında alınır. Bunlar: 1) Atmosfere salınan karbon emisyonu miktarı ile orantılı olmak üzere her bir fosil yakıt başına alınan karbon vergileri; 2) Atmosfere salınan her 1 ton karbon emisyonunu için belirlenen bir vergi; 3) Belirli bir enerji birimi (kilovatt-saat, terajoule vb.) başına salınan enerji vergisidir (Baranzini ve diğerleri, 2000: 396).

Beşinci Eylem Programı'nda uygulanması öngörölmüş olmasına rağmen, CO₂ vergisi Dünya'da yalnızca İsveç, Norveç, Hollanda, Danimarka, Finlandiya ve İtalya tarafından uygulanmaktadır. CO₂ vergilendirmesi yerine çoğu ölkede, enerji vergileri ile motorlu taşıtlar vergileri uygulamayı tercih etmektedirler. Enerji üzerinde farklı başka vergi uygulayan ölkelerin sayısı bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azdır. Bu ölkelerden Norveç, İsveç, Fransa ve Belçika sülfür vergisi, Norveç ayrıca NO_x (nitrojenoksit) vergisi uygulamaktadır (Mutlu, 2006: 16).

Karbon vergileri, karbon içeriğine sahip tüm girdilerde maliyet artışına yol açtığından, söz konusu girdileri kullanan firmaların rekabet gücünü olumsuz yönde etkileyebilir. Ayrıca böyle bir vergi, yoğun karbon emisyonuna neden olan enerjileri üretim esnasında kullanan firmaların bu faaliyetlerini çevreyi korumakta özenli davranmayan ölkelere kaydırmalarına da yol açabilir. Bunun yanı sıra, vergi yükünü yeterince artıran ve küresel düzeyde yaygınlaşan bir karbon vergisi uygulamasının, karbondioksit emisyonunu azaltmada etkili olabileceğini de belirtmek gerekir (Vural, 2004: 167).

Yüksek gelirli kesimlere kıyasla, düşük gelirli kesimlerin, gelirlerinin daha büyük bir kısmını enerji kullanımına dayalı bazı temel gereksinmelerini (ısınma, yemek pişirme, aydınlanma) karşılamak için harcamalarından dolayı, bu vergiler gelir dağılımını düşük gelirli kesimlere aleyhine bozabilmektedir. Zhang ve Baranzini'ye (2004: 511) göre, karbon vergilerinin gelir dağılımını yoksullar aleyhine bozucu etkisinin azaltılması için iki farklı yöntem uygulanabilir. Birinci yöntem, temel gereksinimlerin karşılanması için gerekli olan enerjinin vergi dışı tutulup bu düzeyin üzerinde kalan enerji tüketiminin artan oranlı bir biçimde vergilendirilmesidir. İkinci yöntem, elde edilen karbon vergisi gelirlerinin yoksul kesimin en fazla yararlanacağı bir biçimde yeniden dağıtılmasıdır. Ancak bu yöntemin uygulamaya konulması, enflasyon ve istihdam gibi makroekonomik değişkenler üzerinde olumsuz etkilere yol açabilir.

Karbon vergileri yoluyla sağlanabilecek finansmanın potansiyeli, oldukça yüksektir. Yapılan bir hesaplamaya göre, bir ton karbon başına alınacak 21\$'lık küresel bir vergi, (1 galon benzin başına 0,48\$'a eşdeğer) yılda 125 milyar dolar hâsılat getirebilir (Binger, 2003: 15). Diğer taraftan, karbon vergisini uygulayan ölkelerdeki tecrübeler bu vergilerde çok düşük (1 cent'ten daha az) bir tahsil masrafının olduğunu ortaya koymaktadır (Vural, 2004: 163). Yapılan hesaplamalara göre, ton başına karbon emisyonu üzerinden 100\$ olarak alınacak bir karbon vergisi, atmosferdeki emisyonu 2020'ye kadar yalnızca 5 ton kadar indirebilir. *International Panel on Climate and Change*'e (IPCC) göre bu azalma düzeyi çok yetersizdir ve bu durum ton başına 100\$ yerine 200\$ bir emisyon vergisi alınması için bir gerekçe oluşturmaktadır. Bu tutar üzerinden yılda 630 milyar dolar gibi çok yüksek bir vergi hâsılatı elde etmek de mümkün görünmektedir (IPCC, 2001).

Karbon vergisinin ulusal gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemesi söz konusu olduğundan, böyle bir vergiden elde edilecek hâsılatın tümüyle küresel kolektif malların finansmanına ayrılması yerinde olmaz. Öncelikle, ulusal düzeyde bu vergi nedeniyle daha fazla refah kaybına uğrayanların, diğer vergi yükümlülerine kıyasla uğradıkları fazla refah kaybının tazmin edilmesi gerekir. Bu doğrultuda elde edilen vergi hâsılatının bir kısmının transfer harcamasında bulunmak üzere ayrılması yerinde olur.

4. 2 Döviz İşlemlerinin Vergilenmesi

Stagflasyonun yaşandığı 1970’li yıllarda, Keynezyen anlayışın prestij yitirmesinin ve Bretton Woods sisteminin yıkılmasının ardından, piyasalara müdahale edilmemesi halinde ve tam rekabet koşulları altında toplam refahın en yüksek düzeyde gerçekleşeceği düşüncesine dayanan neo-liberal iktisadi anlayış prestij kazanmıştır. IMF ve Dünya Bankası’nın aktif politikalarının da büyük etkisiyle neo-liberal anlayış küresel düzeyde kabul görmeye başlamıştır. Bu anlayışın bir yansıması olarak özellikle 1980’li yıllarda devlet müdahalesini ortadan kaldırmaya yönelik serbestleştirme (liberalization) ve düzensizleştirme (deregulation) politikaları uygulamaya konulmuştur. Bu uygulamaların bir sonucu olarak uluslararası ticaretin önünde engel oluşturan engeller büyük ölçüde sınırlandırılmış, birkaç istisna dışında bütün dünyada sermaye hareketleri serbestleştirilmiş ve pratik olarak 1990’lı yılların sonlarında mali küreselleşme tamamlanmıştır. Bu süreç içinde Bretton Woods’un sabit parite sistemi ile yer değiştiren esnek kur rejimi, kurlarda aşırı fiyat oynaklığına (volatilité) yol açmış ve bu da spekülâtif kazançlara yönelik özendirici bir etki yaratmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak mali işlem hacmi olağan üstü bir düzeyde artmıştır. Dokuz yıl arayla dünya ticaret ve döviz işlem hacimleri ile resmi döviz rezervlerinin yer aldığı Tablo 4, bu durumu çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Tablo 4. Küresel Ticaret, Döviz İşlemleri ve Resmi Döviz Rezervleri

Yıl	Günlük Döviz İşlem Hacmi* (Milyar ABD\$)	Yıllık Döviz İşlem Hacmi (Trilyon ABD\$)	Yıllık Uluslararası İhracat Hacmi (Trilyon ABD\$)	Resmi Döviz Rezervleri (Milyar ABD\$)	Resmi Rezervler / Günlük İşlem Hacmi
1977	18,3	4,6	1,31	265,8	14,52
1986	270,0	67,5	1,99	456,0	1,68
1995	1.190,0	297,5	4,80	1.202,0	1,01
2004	1.880,0	470,0	8,40	3.319,1	1,76

Kaynak: BIS (2005); IMF (2004); ve WB (2005).

(*) Yerel ve uluslararası çift saymaya karşı düzeltilmiştir.

Tablo 4’de görüldüğü üzere, 1977 yılında 18,3 milyar US\$ günlük hacme sahip olan dünya döviz piyasası işlemleri, 2004 yılına gelindiğinde 100 kattan fazla artış göstererek 1,88 trilyon US\$ düzeyine ulaşmıştır. Döviz işlemlerindeki bu olağanüstü artışın ticareti finanse etme konusunda kayda değer bir etkisi de bulunmamaktadır. Döviz işlem hacmi 1977 yılında dünya ticaretinin 3,5 katı iken, 2004 yılına gelindiğinde 56 katına yükselmiştir. Bu durum, artan döviz işlemlerinin reel ekonomiden giderek koptuğunu ve spekülâtif alanlara kaydığını, bunun da istikrarsızlığı ve reel ekonomi üzerindeki riskleri artırdığını ortaya koymaktadır.

Teorik olarak mali serbestleşmenin sermaye kullanım maliyetini aşağı çekmesi ve kolaylaştırması, bunun da sermaye açığı olan ülkelerde yatırımları, dolayısıyla da büyüme hızını artırması beklenir. Ancak pratikte mali serbestleşme GOÜ’lerin kalkınmasını kolaylaştırmaktan çok, önemli bir istikrarsızlık kaynağı haline gelmiş ve bu ülkelerin mali kriz riskini artırmıştır. Bu durum, bugün küresel döviz işlem hacminin olağanüstü bir boyuta ulaşması ve GOÜ’lerin yapısal problemleri ile yakından ilgili görünmektedir. Çoğu

GOÜ'nin kurumsal yapıları oturmamış ve bankacılık sistemleri yeterince gelişmemiştir.¹¹ Doğal olarak bu ülkelerin mali piyasaları da oldukça sığdır. Diğer taraftan, *Bank for International Settlements* verilerine göre bugün uluslararası sermayenin yaklaşık %80'i bir hafta içinde geldiği ulusal piyasayı terk etmektedir (BIS, 2005). Bu kadar kısa vadeye sahip sermayenin yatırımlarda kullanıldığı GOÜ'ler kaçınılmaz olarak mali kriz riski ile kol kola yaşamaktadır. Chang ve Grabel'in (2005: 150) işaret ettikleri gibi, "...uluslararası özel sermaye akımlarının, GOÜ'lerde önemli sorunlara yol açtığını ve mevcut sorunları ağırlaştırdığını kesin kanıtlarla gösteren pek çok çalışma yapılmıştır." Bretton Woods sisteminin yıkılmasından sonra sıklıkla yaşanmaya başlayan mali krizler, mevcut küresel mali mimarinin ciddi yapısal problemleri olduğunun ve mali krizlerin ortaya çıkmasını kolaylaştırıcı öğeler taşıdığına bir göstergesidir.¹² Mali küreselleşmenin bir sonucu olarak bugün dünyanın herhangi bir köşesinde ortaya çıkan bir istikrarsızlık, kimi zaman uluslararası sermaye hareketlerinde büyük dalgalanmalara yol açarak küresel bir problem haline gelebilmektedir. Bu durumdan ise en çok, sermaye yetersizliği çeken ve sermaye hareketleri üzerinde kontrol uygulamayan GOÜ'ler etkilenmektedir.

Sermayenin büyük hareket kabiliyeti kazandığı günümüz dünyasında, reel faizlerin ve kârlılık beklentilerinin yüksek olduğu ekonomilere ciddi sermaye akımları gerçekleşebilmektedir. Dalgalı kur rejiminin uygulandığı ülkelere doğru gerçekleşen yüksek sermaye akımları, yerli paranın aşırı değerlenmesine yol açmaktadır. Böyle bir durumda, uluslararası sermaye açısından ülkedeki reel faizden daha yüksek kazanç elde etme olanağı söz konusu olmaktadır. Diğer taraftan, yerli paranın aşırı değer kazanması nedeniyle ithal malların yerli mallara kıyasla ucuzlaması ithalatı artırıcı, ihracatı ise azaltıcı etkide bulunmaktadır. Dolayısıyla, cari işlemler açığı giderek büyümekte ve ülke ekonomisinin kırılma eğilimi artmaktadır. Böyle bir durumda, özellikle ithalattaki artış sayesinde ekonomik büyüme hızı yüksek seyredebilmektedir. Bununla birlikte ekonominin giderek kırılma eğilimi, mali piyasalardaki hassasiyeti artırmakta ve kimi zaman ufak bir olumsuz gelişme bile panik halinde sermaye kaçışlarına bu da mali istikrarsızlığa yol açabilmektedir. Merkez bankası döviz rezervleri, sermaye kaçıışı ile başlayan ani döviz talebini rahatça karşılayabilecek düzeyde değilse ve kriz yönetiminde hatalar yapıldığında mali piyasalarda yaşanan çalkantı, ekonomik bir krizle sonuçlanabilmektedir.

Mishkin'in (1999: 2-4) işaret ettiği gibi, mali piyasaların temel amacı "fonları üretime yönelik yatırımlar yapma kapasitesi olan birey veya kurumlara aktarmaktır. Eğer mali piyasalar bu temel amacından farklı bir şekilde hareket ediyorsa o zaman ekonomi etkin bir şekilde faaliyet gösteremez." Nobel ödüllü iktisatçı James Tobin'in (1978) ifadesiyle bu problemin temelinde, "ziyadesiyle etkin çalışan finans çarkı" yatmaktadır. Tobin'e göre bu konuda yapılması gereken, "aşırı yağlanmış finans çarkına biraz kum serpmektir." Tobin döviz alım ve satım işlemleri üzerinden sonradan kendi adıyla anılmaya

¹¹ Kaldı ki, Chang ve Grabel'in (2005: 202) dikkat çektikleri gibi İngiltere ve ABD gibi ileri düzeyde gelişmiş ülkelerde bile mali serbestleşme, şirket yöneticilerini kısa vadeli performansa ve şirketin borsa değerine aşırı odaklanmaya zorlamaktadır. Böyle bir ortamda ise araştırma-geliştirme gibi daha çok uzun vadede getirisi olan yatırımlara girişen şirketler borsa değerlerinin düşmesiyle cezalandırılmaktadırlar.

¹² Bir önceki IMF baş iktisatçısı Stanley Fisher'in (1999) kabul etmek durumunda kaldığı gibi, 1990'lı yılların ikinci yarısında yaşanan krizler, uluslararası finansal mimaride ciddi zafiyetler olduğunu ortaya koymuştur.

başlanan bir vergi alınmasını da bu çerçevede daha problemin ağırlaşmadığı 1970'lerin başlarında önermiştir. 1990'larda yaşanan para krizleri ve ulusal para piyasalarının kronik istikrarsızlığı, bu olumsuz durumu gidermenin bir aracı olarak görünen Tobin vergisine ilginin giderek artmasına neden olmuştur.

Mali kriz riskini, bir ülkeye giren sermayenin toplam büyüklüğünden ziyade, bu sermayenin kompozisyonu ve vade yapısı belirlemektedir. Doğrudan yabancı yatırımların artmasıyla krizler arasında belirgin bir ilişkiye rastlanmazken, döviz cinsinden kısa vadeli borçlanmanın artması ile kriz riski arasında oldukça belirgin bir ilişki söz konusudur. Dolayısıyla mali kriz riskini azaltmak için sermaye girişlerinin toplam büyüklüğünden ziyade kompozisyonunu ve vade yapısını değiştirecek sermaye yönetim teknikleri uygulamak anlamlıdır. Kısa vadeli sermaye hareketlerine kısıtlamalar getirilmesi ya da bu hareketlerin maliyetlerinin artırılması, döviz kurundaki oynaklığı daraltma yoluyla mali kriz riskini azaltabilir (Balseven ve Erdoğan, 2005). Döviz işlemlerinin vergilendirilmesi, hem bu amaca hizmet edebilir, hem de KKVH'lerin finansmanına ciddi bir katkı sağlayabilir.

Tobin'e göre, her ülke kendi paraları da dâhil olmak üzere sınırları içinde gerçekleşen bütün özel döviz işlemleri (spot, forward vd.) üzerinden küçük ve aynı oranda bir vergi alabilir. Böyle bir vergi uzun dönemli yatırımlar üzerinde ihmal edilebilir, kısa dönemli işlemler üzerinde ise önemli maliyetler oluşturur (Tobin, 1978). Bir örnek vermek gerekirse, yurtiçi faiz oranının yüzde 10 olduğu ve %1 oranında bir döviz işlem vergisi uygulanan bir durumda, ülke dışında yatırım için gerekli dış dünya faiz oranı 1 haftalık bir yatırım için %62 iken, 1 yıllık yatırım için %11'dir. Dolayısıyla, böyle bir verginin kısa dönemli işlemleri caydırıcı etkisi, uzun dönemli yatırımlarda olduğundan çok daha fazladır. Tobin'in önerdiği vergi temel olarak iktisadi faaliyetlerin döviz işlemlerinden uzaklaşmasını hedefleyerek bir tür ikame etkisi oluşturmayı amaçlamaktadır. Ancak verginin bu hedefine ulaşabilmesi, döviz işlemlerinin fiyat esnekliğine bağlıdır. Eğer döviz işlemlerinin fiyat esnekliği düşükse, vergi ikame açısından etkin olmaz, sadece bu işlemi yapanların vergi yükü artar. Verginin piyasa işlemlerini etkilemediği ya da çok düşük düzeyde etkilediği bu durumda önemli miktarda vergi geliri elde etmek mümkündür (Balseven ve Erdoğan, 2005).

Döviz işlemleri üzerinden alınacak bir vergi, normal zamanlarda sapmaları önleyerek krizden kaçınmaya yardımcı olabilir. Ancak kısa dönemde makroekonomik istikrara katkısı sınırlıdır ve mali kriz zamanlarında döviz kurlarında görülen büyük sapmaları önlemede etkin olması beklenmemelidir. Bu probleme çözüm, Spahn'dan (1995) gelmiştir. Spahn'ın çözümü, döviz piyasasındaki tüm işlemlere uygulanacak yüzbinde bir (%0.001) gibi oldukça düşük bir vergi oranı ile spekülasyon zamanlarında otomatik olarak aktif hale gelecek ve bir çevrim kırıcı olarak işlev görebilecek artırılmış bir vergiden (exchange surcharge) oluşmaktadır. Yalnızca spekülasyon zamanlarında devreye girecek olan artırılmış vergi oranının yeterince yüksek olması durumunda, döviz piyasasında istikrarın sağlanması beklenir. Verginin tüm işlemlere uygulanacak kısmı yüzbinde bir gibi oldukça düşük bir oran olduğu için, kaynak dağılımı üzerinde ancak çok sınırlı bir etkisi söz konusu olabilir. Diğer taraftan işlem hacminin büyüklüğü düşünüldüğünde azımsanmayacak ölçüde ve sürekliliği olan bir gelir de sağlayacağı açıktır. Yapılan yeni çalışmalar, döviz işlemleri üzerinden alınacak bir verginin sadece mali oynaklığı azaltmada etkin olmadığı, aynı zamanda teknik olarak uygulanmasının olanaklı ve oldukça kolay

olduğunu ortaya koymaktadır.¹³

Döviz işlemleri üzerinden alınacak bir verginin uygulanması halinde elde edilebilecek vergi hâsılatının büyüklüğü pek çok değişkene bağlıdır. Bu değişkenler şöyle sıralanabilir: 1) Verginin oranı; 2) Verginin kısa vadeli spekülâtif işlemleri ne ölçüde azaltacağı; 3) Hangi tür ve ne büyüklükteki işlemlerin vergiden muaf bırakılacağı; 4) Ne boyutta vergi kaçığının ortaya çıkabileceği. Felix ve Sau (1996), bazı kaba varsayımlar altında böyle bir vergiden elde edilebilecek potansiyel hâsılatın büyüklüğünün ne olabileceğine ilişkin hesaplamalar yapmışlardır. Günlük döviz işlem hacminin 1 trilyon dolar civarında olduğu bir dönemde yapılan hesaplamaların dayandığı varsayımlar şu şekildedir: işlemlerin %20'si vergi kapsamı dışında kalır, ilave bir %20 oranında vergi kaçığı oluşur ve işlem hacmi vergi sonrasında %50 oranında düşer. Bu varsayımlar altında vergi oranının %0,5 ve %1 olduğu durumlarda potansiyel vergi hâsılatı rakamlarını sırasıyla 360 ve 720 milyar dolar olarak hesaplamıştır. Felix ve Sau'nun varsayımları ve uyguladıkları oranlar çerçevesinde 1,88 trilyon dolarlık günlük işlem hacmi üzerinden yapılan bir hesaplama, böyle bir vergiden sırasıyla 677 milyar ve 1,35 trilyon dolar gibi bir vergi hâsılatının elde edilebileceğini göstermektedir. Bununla birlikte, Nissanke (2003) tarafından yapılan bir çalışmanın sonuçları, döviz işlemleri üzerinden alınacak bir vergiden sözü edilen bu rakamlardan çok daha az bir gelir elde edilebileceği yönündedir. Felix ve Sau'nun hesaplamalarında temel aldıkları vergi oranlarını piyasada kaynak dağılımında sapmalara yol açabileceği için uygulanamaz bulan Nissanke, bu oranlar yerine normal döviz işlemleri için %0,1 ve %0,2 oranlarını ve türev piyasaları için ise bu oranların yarısını temel almıştır. Nissanke'nin hesaplama sonuçlarına göre, %0,1'lik oran uygulandığında elde edilebilecek vergi geliri yılda 17-19 milyar dolar, %0,2'lik oran uygulandığında ise 35 milyar dolar civarındadır (Nissanke, 2003: 24). Benzer bir hesaplamayı %0,01 oranı üzerinden ve yalnızca AB ve İsviçre'yi kapsayacak şekilde yapan Spahn'ın bulduğu rakam ise, yılda yaklaşık 17-20 milyar eurodur (Spahn, 2002). Görüldüğü gibi en kötümser tahminlerle ve çok düşük oranlarla bile, döviz işlemleri üzerinden alınacak bir vergi KKVH'ler için harcanabilecek çok ciddi bir gelir potansiyeline sahiptir. BM'nin bütün yan kuruluşları dâhil yıllık bütçesinin bugün 20 milyar dolar civarında olduğu düşünüldüğünde döviz işlemleri üzerinden alınacak küresel bir verginin gelir potansiyelinin ne kadar büyük olduğu daha iyi anlaşılır.

4.3 Hava ve Deniz Trafiğinin Vergilendirilmesi

Hava ve deniz trafiğinin artması, uluslararasıdaki etkileşimi artırmak gibi çok önemli olumlu bir dışsallığın yanı sıra, birçok olumsuz dışsallığa da yol açmaktadır. Bu dışsallıklar arasında hem hava hem de deniz trafiği açısından en önemlilerinden birisi, kullanılan yakıt dolayısıyla ortaya çıkan çevre kirliliğidir. IPCC tarafından öne sürüldüğüne göre, uçak yolculuğu ve taşımacılığı 2050 yılında bütün karbon emisyonunun %15'inden sorumlu olabilecektir. 1998 yılında havayolu sektöründe oluşan gelir 307 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir ve bu gelire %1 vergi uygulaması durumunda elde edilebilecek vergi hâsılatı 3 milyar dolar kadardır.

Deniz trafiği açısından ortaya çıkabilecek olumsuz dışsallıklardan belki de en önemlisinin, petrol, kimyasal ürün vb. ürünlerin taşınması esnasında çıkabilecek kazaların

¹³ Bu konuda özellikle bkz. Schmidt (1999), Patterson ve Galliano (1999), Kapoor (2004), Patomäki, (2005), Erdoğan ve Balseven (2006).

yol açtığı çevre felaketleri olduğu söylenebilir. Hava trafiğinde ise, özellikle havaalanlarına yakın ikamet edenlerin etkilendiği çevre ve gürültü kirliliği söz konusudur. Bu durumu göz önüne alarak, hava ve deniz trafiğinin yol açtığı olumsuz dışsallıkları tazmin etmeye yönelik düzeltici bir vergi alınabilir. Böyle bir verginin ne düzeyde alınmasının uygun olacağını tespit edilmesinde, ortaya çıkabilecek olumsuz dışsallıkların mümkün olduğunca gerçek etkilerini yansıtacak şekilde göz önüne alınması ve verginin bütün bu dışsallıkları tazmin edebilecek bir düzeyde belirlenmesi gerekir. Ancak belirtmek gerekir ki, söz konusu dışsallıkların ne boyutta olabileceğini öngörebilmek tam anlamıyla mümkün değildir. Örneğin; uçak seferlerinin yol açabileceği dışsallıkların inanılmaz boyutlara ulaşabileceği, 11 Eylül 2001 terör olaylarıyla ortaya çıkmış bulunmaktadır. Burada ortaya çıkan, risk artışıyla ilgili çok özgün olumsuz bir dışsallıktır ve ortaya çıkabilecek dışsallığın hangi boyutlarda olabileceğinin ise, geniş marjlar içinde tahmini bile mümkün olmayabilir.

Hava ve deniz trafiğinden KSM'ların finansmanı için vergi almanın dayanağını, bu tür ulaşım için küresel kolektif varlık niteliğine sahip olan alanların kullanılması oluşturmaktadır. Özellikle uçakların belli hava koridorlarını kullanmaları ve söz konusu mallardan yararlanmanın diğer kullanıcıları etkilemesi ve/veya hava ulaşımı için birçok ülkenin hizmet vermek zorunda olması, bu alanlardan yararlananların vergi ödemelerinin temel gerekçesidir (Ortaç, 2004; 65). İnsanların güven içinde seyahat etmelerinin bir KKVH olması ise, deniz ve hava ulaşımından vergi alınmasının bir diğer gerekçesidir (Hommes, 1996: 12).

Özellikle hava trafiği üzerinden vergi alınması yönünde öneriler bulunmaktadır. Bunlardan birisi uçak yakıtı kerosen üzerinden bir vergi alınmasıdır. Uçak yakıtı için 1998 yılında 50 milyar dolar harcanmıştır. Bu tutar üzerinden %25 vergi alınması durumunda toplanabilecek tutar 12,5 milyar dolara karşılık gelmektedir. Bir ikinci öneri, uluslararası uçuşlarda yolcu biletleri veya nakliye üzerinden bir vergi alınmasıdır. Bu şekilde toplanabilecek verginin yaklaşık olarak yıllık 10-16 milyar Euro olabileceği hesaplanmaktadır. Önerilen bir üçüncü vergi ise, atmosfere salınan emisyon dolayısıyla bir vergi alınmasıdır. Bu yolla toplanacak verginin de kerosen vergisi boyutunda olabileceği tahmin edilmektedir (Binger, 2003: 16).

Düzeltilen vergilemenin mantığı açısından alınacak bu vergilerin, ortaya çıkan olumsuz dışsallıkları giderecek düzeyde olması gerekir. Özellikle hava trafiğinden alınacak böyle bir verginin hangi düzeyde olacağı, terör etkisiyle artabilecek dışsallık risklerini göz önüne alarak tespit edilmek durumundadır. Doğal olarak bu riske ilişkin değerlendirmenin objektif kıstaslar üzerinden yapılması büyük zorluklar içerir. Yine de, bu yönde bir kıstasın önerilmesi mümkün görünmektedir. Örneğin 11 Eylül 2001 tarihi ile 31 Aralık 2005 tarihi arasında uçaklar aracılığıyla gerçekleştirilen terör eylemlerinin yol açtığı maddi ve manevi zararlar bir "terör risk katsayısı" tespit edebilmek amacıyla değerlendirmeye tabi tutulabilir. Bu konuda maddi zarara ilişkin değerlendirme çok zor olmayabilir de, insan yaşamı ve sakat kalma gibi durumlara ilişkin bir değerlendirme yapmanın güçlüğü açıktır. Bu konuda yaşam ve sağlık sigortası olanlara sigorta şirketleri tarafından ödemiş olan tutarların bir ortalaması alınıp, bu tür sigortası olmayanlar için de bu tutarların yansıtıldığı bir hesaplama yapılabilir.¹⁴ Bu tür bir hesaplamının tabii ki, hava ulaşım araçları yoluyla gerçekleştirilen

¹⁴ Bu hesaplamada öncelikle belirli bir dönemde gerçekleşmiş olan uçuş ve bu uçuşlarda taşınan insan sayısı, taşınan yükün yaklaşık değeri vb. sigortalama bedeli tespit etme ilkeleriyle hesaplanabilir. Daha sonra ayrıca hava taşıtları, "canlı bomba terörü"nde kullanılmaları durumunda teknik ve fiziki

terör eylemleri sonucu ortaya çıkan çevresel etkilerin yanı sıra o bölgede yaşayanların sağlığı ve psikolojisi üzerindeki etkileri de kapsamı gerekir.

Deniz ve özellikle de hava trafiği üzerinden alınacak düzeltici bir verginin, yukarıda bahsedilen *terör risk katsayısını* da hesaba katacak bir şekilde belirlenmesi anlamlıdır. Bir strateji olarak vergi, yol açabileceği tahmin edilen olumsuz dışsallıklardan daha fazla bir tutar kadar alınabilir. Zaman içinde diğer alternatif vergiler devreye girdikçe alınan bu verginin düzeyi, yol açabileceği tahmin edilen olumsuz dışsallıkların düzeyine kadar geri çekilebilir. Hava ve deniz trafiğinden elde edilecek gelirler, atmosferin ve denizlerin ulaşım ve nakliye faaliyetlerinin güvenli hale getirilmesi ve bu alanlarda yaşanan çevre sorunlarının çözülmesi için kullanılabilir.

4. 4 Silah Üretimi ve Ticaretinin Vergilendirilmesi

Silahlanma harcamalarındaki artış, ortaya çıkabilecek bir savaşın yol açabileceği yıkımı artırma potansiyeli taşıdığından kolektif bir kötülük olarak değerlendirilebilir. Kaldı ki, silahlanma için harcanmadığı durumda, eldeki kaynaklar kolektif yarar sağlayabilecek programlar için kullanılabilir. Dolayısıyla küresel bir kolektif değer olan barışın sağlanmasında en önemli hususlardan birisi, silahlanmanın denetim altında tutulmasıdır. Toplu ölümlere ve ekolojik dengeyi bozucu etkiye yol açan silahların üretiminin yasaklanması ve kontrolü KKVH niteliğindedir. Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından gerçekleştirilmekte olan bu denetimlerin yeterli düzeyde olduğu söylenemez. Denetimler kadar etkin olmasa da silahlanmayı sınırlandırmak için uygulanabilecek bir araç da vergilemedir. Vergi alınması için çok sağlam gerekçelerin olmasına rağmen, silah üretiminden ve ticaretinden bugün vergi alınmamaktadır. Bunun altında yatan temel nedenler, silah üretimi ve ticaretinde özellikle ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Çin gibi dünya siyasetinde ağırlığı olan ülkelerin başı çekmesi ve bu ülkelerin söz konusu ticaretten ulusal olarak çok önemli düzeyde ekonomik ve siyasal çıkar sağlamalarıdır (Hommes, 1996: 12).

Aslında bugüne kadar yalnızca mevcut duruma tepki duyan bireyler değil, Brezilya ve Suudi Arabistan hükümetleri dâhil olmak üzere bazı kurum ve kuruluşlar bile, silah ticaretinden bir verginin alınması yönünde öneride bulunmuşlardır. *Action Against Hunger and Poverty* figürlerine göre, silahlanma harcamalarına yılda 1 trilyon dolara yakın harcama yapılmaktadır (2004: 36). Silah ticareti ise, yaklaşık olarak yılda 25–30 milyar dolar civarındadır. Bu tutar üzerinden %5 vergi alınması durumunda elde edilebilecek gelir yılda 1,2 milyar doları bulabilecektir (Paul ve Wahlberg, 2002). Aynı vergi oranının silah üretimine uygulanması durumunda elde edilebilecek hâsılat 50 milyar dolardır. Ancak silah ticaretiyle uğraşan ülkelerin Bu tür faaliyetlerden vergi alınmasına sıcak bakmalarını beklemek yukarıda açıklanan nedenlerle aşırı iyimserlik olur. Ancak bu yönde sivil toplum örgütlerinin ve sivil girişimlerin kamuoyu oluşturmalarının zaman içinde etkili olması söz konusu olabilir.

özellikleri nedeniyle ortaya nasıl bir risk çıkabileceği çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutularak bir “risk katsayısı” belirlenebilir.

4. 5 Diğer Alternatif Vergiler

Yukarıda ele alınan dört alternatif küresel vergiye ilişkin bir ortak nokta, bu vergilerin ciddi olumsuz dışsallıklara yol açan (ya da böyle bir potansiyel taşıyan) mal ve hizmetleri vergilemeyi hedef almalarıdır. Diğer bir ortak nokta ise, yüksek vergi geliri elde etme potansiyeline sahip olmalarıdır. Bu vergilerin uygulamaya konulması durumunda, hem ortaya çıkan olumsuz dışsallıklar azaltılabilir hem de yüksek vergi geliri elde edilebilir. Aşağıda yer alan önerilerde, vergileme için hedef alınan mal ve hizmetler ya olumsuz dışsallık yaymamakta, ya verginin uygulanması yukarıda ele alınan vergilerden daha büyük zorluklar içermekte, ya da vergi randımanı düşük görünmektedir. Bu nedenlerle aşağıda bu vergiler topluca ve ayrıntıya inilmeden ele alınacaktır.

İletişim, en hızlı gelişen alanlardan birisidir ve önemli bir vergi geliri potansiyeline sahiptir. Her geçen gün yeni bir haberleşme biçimi veya aracı ortaya çıkabilmekte, mevcut olanlar ise geliştirilmektedir. İletişim faaliyeti gerçekleştiren özel sektör kuruluşlarının, altyapı yatırımlarını kendilerinin gerçekleştirmesi nedeniyle vergi almanın mantıksal temelini oluşturmak zordur. Bununla birlikte, Ortaç'ın (2004: 65) işaret ettiği gibi, elektromanyetik alanların oluşturulması ve belli frekansların kullanımının bu kuruluşlarca işgal edilmiş olması, vergilemenin mantıksal temeli olarak kabul edilebilir. Bu alanda Uluslararası Telekomünikasyon Birliği telefonla iletişimde konuşma başına vergi almaktadır. Ancak bu vergi diğer iletişim çeşitlerinde uygulanmamaktadır. Özellikle internet ve uydu üzerinden gerçekleştirilen haberleşmeler gibi, özel sektöre sağlanan haberleşme faaliyetleri üzerinden vergi alınmamaktadır. Ayrıca internet üzerinden E-Posta hizmeti sunan özel sektöre ait kuruluşlar, bu faaliyetlerinden üyelik sistemiyle gelir elde etmektedirler (Binger, 2003). İletişim faaliyetleri önemli düzeyde olumlu dışsallıklar yaydığından düzeltici vergileme açısından pek tercih edilir değildir. Kaldı ki, bu tür vergilerin uygulanması birçok zorluk içerir. Yine de iletişim faaliyetleri, KKVH için bir vergi kaynağı olarak değerlendirilebilir.

Okyanus ve deniz kaynaklarının vergilendirilmesi, büyük teknik zorluklar taşıyan bir diğer alternatif finansman kaynağıdır. Deniz kaynaklarının vergilendirilmesinde temel sorun, kıta sahanlığı ve açık deniz kavramlarındaki belirsizlikler nedeniyle vergi konusu ve matrahının belirlenmesindeki zorluktur. Ülkelerin kendi egemenlik alanı olarak tanınan denizler ile egemenlik hakkına konu olmayan açık denizlerdeki faaliyetlerin belirlenmesi ve vergilendirme kapsamına alınması bugün için mümkün görünmemektedir. Ancak çok taraflı veya Avrupa Birliği ile Fas arasında olduğu gibi, ikili anlaşmalara dayalı olarak kısmi vergilendirme olanaklıdır (Hommes, 1996: 12).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından “Küresel Güvenlik Ağı” oluşumunun finansmanını sağlamak amacıyla küresel gelir vergisi uygulanması önerilmektedir. Bu uygulama ile zengin ülkelerden elde edilen fonların yoksul ülkelere aktarılması ve böylece ülkelerin gelirleri arasındaki farkın azaltılması yoluyla dünya barışının sağlanması amaçlanmaktadır. Ancak bu vergi ve yukarıda sayılan diğer vergilere ilişkin karşılaşılan en önemli sorun, GÜ'lerin bu tür vergi uygulamalarına genelde pek sıcak bakmamalarıdır.

5. Küresel Kolektif Varlık ve Hizmetlerin Finansmanına Yönelik Sorunlar

KKVH'lerden aynı anda birçok ülkedeki insanın yararlanabiliyor olması, önemli finansman sorunlarına yol açmaktadır. Bilindiği gibi bütün "kolektif iyiler"de yetersiz arz ve bütün "kolektif kötüler"de, aşırı arz eğilimi söz konusudur. Bu sorunların kaynağında ise, bir bedel ödemeyenlerin kolektif mal ve hizmetlerden yararlanmalarına engel olunamamasına yol açan bedava yolcu problemi (free rider) ve mahkûm ikilemi (prisoner's dilemma) yatmaktadır (Lele ve Gerrard, 2003: 687). Bedavacılık sorunu, yalnızca yerel ve ulusal kolektif mallarda değil, KKVH'lerde de ortaya çıkmaktadır. Ancak, ulusal düzeyde finansmana katılımı zorlayıcı bir güç olarak devletin varlığı söz konusu iken, küresel düzeyde yaptırım uygulayabilecek böyle bir otorite henüz bulunmamaktadır. Bunun yerine, özellikle standart koymanın geçerli olduğu hizmetlerde (örneğin çevre ile ilgili bazı hizmetler) uluslararası protokoller yapılabilmekte, ancak bunlar hiçbir şekilde bedavacılığı önleyememektedir (Kirmanoğlu ve diğerleri, 2006: 9-10). Bu nedenlerle piyasa mekanizması kolektif gereksinimlerin giderilmesinde etkin bir biçimde işlememektedir. Bu problemler ve olası çözüm yolları aşağıda kısaca ele alınacaktır.

Küresel nitelik taşıyan mal ve hizmetler, ülkelerin tek başlarına altından kalkamayacakları finansman düzeylerine gereksinim duymaktadır. Kaldı ki, bu mallar için gereksinim duyulan finansmanı tek başına bir ülkenin karşılamasının teorik olarak mümkün olduğu bir durumda bile söz konusu ülkenin üstlendiği maliyet, elde edebileceği yararın çok üzerinde olabilir. Böyle bir durumda o ülkenin finansmanı üstlenmesi rasyonel olmayacaktır. Burada olmazsa olmaz koşul, finansmanı üstlenecek ülke ya da ülkelerin en azından katlandıkları maliyet kadar yarar elde edebilmeleridir. Ülkelerden sağlanan kaynakların tatminkâr bir düzeye ulaşmaması durumunda, KKVH'leri üretmenin mali yükü katkı sağlayan ülkelerin elde ettikleri yararın üzerine çıkabilir. Bu ise, doğal olarak KKVH'lerin finansmanının sürdürülebilirliğini tehlikeye sokar.

KKVH'lerin üretilmesinde işbirliği içinde davranmanın küresel sosyal faydayı artıracığı ve bu durumun da sonuçta bütün tarafların yararına olacağı söylenebilir. Ancak Vicary ve Sandler'in (2002) "mahkûm ikilemi" durumundan yola çıkarak açıkladıkları gibi, tek bir kullanıcı açısından maliyet-yarar değerlendirmesinin sonucu olumsuzdur. Dolayısıyla, o kullanıcı söz konusu mal ya da hizmetin finansmanına katılmaktan kaçınabilir. Vicary ve Sandler'e göre bu ikilemden kaçınmanın yolu, büyük ülkelerden bir ya da birkaçının elde ettikleri yararın önemli ölçüde katlandıkları maliyetlerin üzerinde olması ve kolektif mali sunmaları, ya da uluslararası bir örgütün kolektif mal sunumunu organize etmesidir.

Küresel kolektif malların finansmanına yönelik vergilerin alınmasının önündeki en büyük engel, özellikle karbon vergilerinin başka isimler altında hali hazırda neredeyse bütün ülkeler tarafından alınıyor olmasıdır. Özellikle bazı ülkeler için çok önemli düzeyde bulunan ulusal bir verginin küresel amaçlarla kullanılmasına karşı oluşacak ulusal düzeydeki direncin yanı sıra, örneğin enerji kaynaklarının vergilendirilmesine karşı oluşmuş güçlü lobiler ve bunların göstermekte oldukları ulus ötesi güçlü direnç, bu tür vergilerin uygulanmasının önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır (Hommes, 1996: 12). Benzer şekilde döviz işlemleri üzerinden bir vergi alınması, çok önemli bir baskı gücüne sahip olan mali kesiminin çıkarlarına ters düştüğünden küresel düzeyde yeterince desteklenmemektedir. Daha da önemli olmak üzere Vural'ın (2004: 104) işaret ettiği gibi

ABD, döviz işlem vergilerinin önünde büyük bir siyasi engel oluşturmaktadır.¹⁵ Yine de, birçok ülkede küreselleşmenin yatırım ve üretim artışına değil, yoksullaşma ve gelir dağılımı kötüleşmesine neden olduğu şeklindeki görüşlerin yaygınlaşması, bu vergiye olan politik ilgiyi giderek artırmaktadır ve bu vergiye karşı direnç zayıflama belirtileri göstermektedir. Silah ticareti üzerinden vergi alınması da, silah ticaretiyle uğraşan ülkelerin özellikle dünya siyasetinde ağırlığı olan ülkeler olması nedeniyle ciddi zorluklar içermektedir. Ancak bu yönde sivil toplum örgütlerinin ve sivil girişimlerin kamuoyu oluşturmalarının zaman içinde etkili olması söz konusu olabilir. Hava ve deniz koridorlarının kullanımından vergi alınmasına gösterilebilecek direncin diğer üç vergiden daha düşük olması büyük olasılıktır. Bununla birlikte, önerilen diğer üç temel vergiye kıyasla böyle bir verginin olumsuz dışsallıkları azaltma düzeyi çok düşük görünmektedir. Dolayısıyla da böyle bir verginin, diğer üç vergiye kıyasla daha düşük bir meşruiyete sahip olduğu söylenebilir.

6. Sonuç

Küreselleşme sürecinin hız kazanmasının bir sonucu olarak, bugün ülkelerin karşılıklı etkileşimleri ve bağımlılıkları yüksek düzeylere ulaşmış ve dünyanın değişik yerlerinde yaşayan insanlar daha önce söz konusu bile olmayan bir düzeyde küresel olumlu ve olumsuz dışsallıklara maruz kalmaya başlamışlardır. Bugün küreselleşmenin yol açtığı bir sonuç olarak insanların yeni bilgi ve fikirlere oldukça kolay ulaşabilir olmalarını olumlu bir dışsallık olarak değerlendirebiliriz. Ancak aynı süreç, ozon tabakasının incelmesinde, terörün uluslararası hale gelmesinde, salgın hastalıkların ve mali krizlerin yayılma hızının artmasında da önemli bir role sahiptir. Bütün bu olumlu ve olumsuz gelişmeler, küresel bir nitelik taşımaktadır ve bu tür sorunlara ülkelerin tek başlarına çözüm getirebilmeleri beklenemez. Söz konusu sorunlara etkin çözümler bulunabilmesi için, birçok ülkenin ortak bir hedef doğrultusunda ve işbirliği içinde hareket etmeleri gerekmektedir.

KKVH'lere ilişkin harcamaların artırılması gerektiği, küresel olarak üzerinde en kolay uzlaşa sağlanabilecek husus olarak görünmektedir. Bununla birlikte, gerekli harcamaların kim tarafından, hangi ilkeler ve öncelikler çerçevesinde gerçekleştirileceği ve nasıl bir yaptırım mekanizması sonucu finanse edileceği gibi hususlar, bugün çözüm bekleyen önemli sorunlardır. Küresel düzeyde henüz KKVH'lerin sunumunu ve finansmanını koordine edecek yaptırım uygulama erki ve meşruiyetine sahip devletler üstü bir otorite ve üzerinde anlaşılmış vergi veya benzeri finansman araçları bulunmamaktadır. Bu durum, kaçınılmaz olarak KKVH'lerin sunumu ve finansmanına ilişkin ulusal kolektif mallarda olduğundan daha büyük sorunlara yol açmaktadır. Bugün özellikle GOÜ'lerde yaşayan fakir insanların da yararlanabileceği saf KKVH'lere, alt yapı ve tamamlayıcı yatırımlara oldukça yetersiz düzeylerde yatırım yapılabilmektedir.

KKVH'lerin tatminkâr düzeyde üretilmemesinin en önemli nedeni, yeterli finansmanın sağlanamamasıdır. Bugün için KKVH'ların üretilmesi temelde tek tek ülkelere sağlanan resmi kaynaklar (devlet katkıları) ile bağış ve yardımlara

¹⁵ Örneğin, Amerikan parlamentosuna 1996 yılında sunulan bir yasa teklifi, BM görevlileri ve BM kurumlarının Tobin'in önerisini geliştirmelerini, teşvik etmelerini veya benzeri uluslararası vergi önerilerinde bulunmalarını yasaklamaktadır (Vural, 2004: 104).

dayanmaktadır. Bu kaynakların küresel gereksinimleri karşılamaktan uzak olması bir yana, özellikle bağış ve yardımların dalgalanma gösteriyor olması, bu tür finansmanın sorunlu yönünü oluşturmaktadır. KKVH'ler için resmi kaynaklardan elde edilen finansman büyük olasılıkla bugün olduğu gibi yarın da çok önemli olmaya devam edecektir. Bununla birlikte artık gayet açık olan husus, KKVH'lerin tatminkâr düzeyde üretilebilmesi için, sürekli ve yeterli düzeyde bir gelire gereksinim olduğudur. Bu açıdan gelirleri KKVH'ler için kullanılacak küresel vergiler büyük önem taşımaktadır. Ancak yüzyıllardır vergi koymak, konulan vergileri toplamak ve uygun görülen alanlara harcamak ulusal devletlerin tekelinde olmuştur. Ne üzerine ve ne kadar vergi konulacağı hemen her zaman, ülke içi siyasi tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Bu çerçevede ve gayet anlaşılabilir bir şekilde, ülkeler kısmi bile olsa vergi alma yetkilerini uluslar üstü kurumlara devretme konusunda isteksiz davranmaktadır. Böyle bir yetki devrinin gerçekleşebilmesi, *konulacak vergilerden elde edilecek gelirlerin adil ve küresel toplumun yararına olacak şekilde harcanacağı yönünde uluslararası bir uzlaşmaya varılması ile mümkün olabilir.*

Bu makalede özellikle *düzeltilici vergi* yaklaşımı çerçevesinde, olumsuz dışsallıklara yol açan unsurların vergilendirilmesinin KKVH'leri finanse etmede ne ölçüde yeterli olabileceği sorusuna cevap aranmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre, küresel toplum için en çok olumsuz dışsallığa yol açan unsurlar ile en yüksek vergi geliri elde edilebilecekler önemli ölçüde örtüşmektedir. Bunun yanı sıra, söz konusu unsurlardan elde edilebilecek vergi geliri potansiyeli oldukça yüksektir. Bu da, elde edilebilecek vergi gelirlerinin yalnızca KKVH'leri finanse etmek için değil, verginin alındığı unsurlardan kaynaklanan olumsuz dışsallıkları gidermek için de kullanılabilmesi anlamına gelmektedir. Olumsuz dışsallıkları vergileme, yüksek gelir potansiyeline sahip olma ve nispeten kolay uygulanabilir olma kıstasları çerçevesinde, makalede öne çıkan vergileme konuları şunlardır: fosil yakıt tüketimi, döviz işlemleri ve hava koridorlarının kullanılması.

Küresel düzeyde alınabilecek bu üç vergi arasında teknik açıdan uygulanması en kolay görünen, döviz işlemleri üzerinden düşük oranlı bir verginin alınmasıdır. Günlük işlem hacminin 1,9 trilyon dolara yakın olduğu düşünüldüğünde böyle bir vergiden elde edilebilecek gelirin ne kadar yüksek olabileceği açıktır. Fosil yakıtların kullanımı üzerinden alınabilecek bir karbon vergisinin uygulanması daha güç olmakla birlikte, böyle bir verginin gelir randımanı da çok yüksektir. Hava koridorlarının kullanılması üzerinden bir vergi alınması ise, özellikle bu makalede ortaya konulan gerekçelerle diğer iki vergi nispetinde olmasa da, yüksek vergi geliri sağlama potansiyeline sahiptir. Ancak hava koridorlarının kullanılmasından kaynaklanan olumsuz dışsallıklar diğer iki vergiye kıyasla daha düşük görünmektedir. Dolayısıyla, bu vergi konusu üzerinden sahip olduğu gelir potansiyelini çok zorlamayacak bir düzeyde vergi alınması uygun olur. Küresel bir uzlaşmaya varılması durumunda ihdas edilebilecek bu ve diğer küresel vergilerin hangi kurum/kurumlar tarafından ne şekilde toplanacağı ve toplanan vergilerin ne şekilde harcanacağı ise, üzerinde küresel uzlaşmaya varılması gereken ve zaman içinde çözülebilecek önemli sorunlardır.

KAYNAKÇA

- AKALIN, G. (2000). **Kamu Ekonomisi**, Akçağ: Ankara.
- AKTAN, C. C. (2005). “Piyasa Başarısızlığının Anatomisi ve Kamu Ekonomisi Rasyoneli” C. C. AKTAN, D. DİLEYİCİ ve İ. Y. VURAL (Eds.), **Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikaları** içinde, Seçkin, Ankara, ss. 9-36
- BALSEVEN, H. ve M. M. ERDOĞDU (2005). Mali Kriz Riski Bağlamında Tobin Vergisi ve Türkiye’de Uygulanabilir Bir Versiyonu, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: XX, 1, ss. 297-319.
- BARANZINI, A., J. GOLDEMBERG ve S. SPECK (2000). “A Future for Carbon Taxes”, **Ecological Economics**, No. 32, ss. 395-412.
- BINGER, A. (2003). “Global Public Goods and Potential Mechanisms for Financing Availability”, Background paper prepared for the Fifth Session of the Committee for Development Policy meeting, 7-11 Nisan
http://www.un.org/esa/analysis/devplan/al_binger.pdf#search='BINGER%2C%20A%20%E2%80%9CGlobal%20Public%20Goods%20and%20Potential%20Mechanisms%20for%20Financing%20Availability', Erişim Tarihi (11 Eylül 2005).
- BIS (2005). **Triennial Central Bank Survey: Foreign Exchange and Derivatives Activity in 2004**, Bank for International Settlements, Basel, Mart.
- CHANG, H-J. ve I. GRABEL (2005). **Kalkınma Yeniden: Alternatif İktisat Politikaları Elkitabı** (Çev. E. ÖZÇELİK), İmge Kitabevi, Ankara.
- ERDOĞDU, M. M. ve H. BALSEVEN (2006). “How Effective is the Tobin Tax in Coping with Financial Volatility”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Vol. 6, No. 1, ss. 107-128.
- FELIX, D. ve R. SAU (1996). “On the Revenue Potential and Phasing in of the Tobin Tax”, **Tobin Tax: Coping With Financial Volatility**, (eds.) M. U. HAQ, I. KAUL, I. GRUNBERG, Oxford: Oxford University Press, 239-240.
- FERRONI, M. ve A. MODY (eds.) (2002). **International Public Goods: Incentives, Measurement, and Financing**, Kluwert Academic Publishers and the International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.
- FISCHER, S. (1999). “On the Need for an International Lender of Last Resort”, Paper delivered at the joint luncheon of **the American Economic Association and the American Finance Association**, New York, 3 January.
- HOMMES, E. W. (1996). “International Funds for Cross-Border Problems: Looking for the Big Money”, **Economic and Social Policy**, Dutch National Advisory Council for Development Cooperation, Ağustos, <http://www.globalpolicy.org/soceon/glotax/general/bigmoney.htm#summary>, Erişim Tarihi (11 Eylül 2005).
- IMF (2004). **IMF Annual Report 2004**, Washington, DC: The International Monetary Fund.

-
- IPCC (2001). **Aviation and the Global Atmosphere: Synthesis Report**, Intergovernmental Panel on Climate Change, Geneva.
- KAPOOR, S. (2004). **The Currency Transaction Tax: enhancing financial stability and financing development**, Tobin Tax Network.
- KAUL, I. ve P. CONCEIÇAO (der.) (2006). **The New Public Finance: Responding to Global Challenges**, Published for the UnOxford University Press, New York ve Oxford.
- KAUL, I., I. GRUNBERG ve M. A. STERN (der.) (1999). **Global Public Goods: International Cooperation in the 21th Century**, Oxford University Press, New York ve Oxford.
- KAUL, I. ve K. Le GOULVEN (2003). "Financing Global Public Goods: A New Frontier of Public Finance", (Eds.) I. KAUL, P. CONCEIÇAO, K. Le GOULVEN ve R. U. MENDOZA, **Providing Global Public Goods** içinde, Oxford University Press, New York, ss. 329-370.
- KAUL, I. ve R. U. MENDOZA (2003). "Advancing the Concept of Public Goods", (Eds.) I. KAUL, P. CONCEIÇAO, K. le GOULVEN ve R. U. MENDOZA, **Providing Global Public Goods** içinde, Oxford University Press, New York, ss. 78-111.
- KİRMANOĞLU, H., B. E. YILMAZ ve N. SUSAM (2006). "Maliye Teorisinin Çıkmazı: Küresel Kamusal Mallar", **21. Türkiye Maliye Sempozyumu: Kamu Maliyesinde Güncel Gelişmeler**, 10-14 Mayıs, Titanik Beach Resort Otel, Lara, Antalya.
- LELE, U. ve C. GERRARD (2003). "Global Public Goods, Global Programs, and Global Policies: Some Initial Findings from a World Bank Evaluation", **American Journal of Agricultural Economics**, Vol. 85, No. 3, August, ss. 686-691.
- MISHKIN, F. S. (1999). "Global Financial Instability: Framework, Events, Issues", *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 13, No. 4, ss. 3-20.
- MORRISSEY, O., D. W. te VELDE ve A. HEWITT (2002). "Defining International Public Goods: Conceptual Issues", **International Public Goods: Incentives, Measurement and Financing**, (eds.) M. FERRONI ve A. MODY, Kluwer Academic Publisher, Boston ve Londra, ss. 31-46.
- MUSGRAVE, R. A. (t. y) [1958]. **Kamu Maliyesi Teorisi: Kamu Ekonomisi Alanında Bir İnceleme**, (Çev.) O. ŞENER ve Y. METHİBAY, Asıl Yayın Dağıtım, Ankara.
- MUTLU, A. (2006). "Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları", **21. Türkiye Maliye Sempozyumu: Kamu Maliyesinde Güncel Gelişmeler**, 10-14 Mayıs, Titanik Beach Resort Otel, Lara, Antalya.
- NISSANKE, M. (2003). Revenue Potential of the Currency Transaction Tax for Development Finance: A Critical Appraisal, **Discussion Paper No. 2003/81**, UNU-WIDER.
- ORTAÇ, F. R. (2004). **Global Kamu Malları ve Finansmanı**, Gazi Kitabevi, Ankara.

- PATTERSON, B. ve GALLIANO, M. (1999). The Feasibility of an International “Tobin Tax”, **Working Paper 03/99**, Economic Affairs Series ECON-107 EN, European Parliament L-2929 Luxembourg.
- PAUL, A. ve K. WAHLBERG (2002). **Global Taxes for Global Priorities**, Published by Global Policy Forum, WEED and the Heinrich Böll Foundation, Mart.
- SAGASTI, F. ve K. BEZANSON (2001). **Financing and Providing Global Public Goods: Expectations and Prospects**, Prepared for the Ministry for Foreign Affairs Sweden on behalf of Institute of Development Studies Sussex, Norstedts tryckery AB, Stockholm.
- SCHMIDT, R. A (1999). Feasible Foreign Exchange Transactions Tax, **Working Paper**, VEEM - North-South Institute - Vietnam Economic and Environment Management, March, <http://attac.org/fra/toil/doc/veem.htm>, Erişim Tarihi (21 Ağustos 2004).
- SPAHN P. B. (1995). “International Financial Flows and Transaction Taxes: Survey and Options”, **IMF Working Paper, No. WP/95/60**, International Monetary Fund, Washington D.C., June.
- SPAHN P. B. (2002). “On the Feasibility of a Tax on Foreign Exchange Transaction”, Report commissioned by the Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, Bonn, February. <http://www.wiwi.uni-frankfurt.de/professoren/spahn/tobintax>, Erişim Tarihi (21 Ağustos 2004).
- STIGLITZ, J. E. (2000). **Economics of the Public Sector**, Üçüncü edisyon, W. W. Norton & Company, New York ve Londra.
- TOBIN, J. (1978). “A proposal for international monetary reform”, Vol. 4, **Eastern Economic Journal**, ss. 153-59.
- UNIDO (2005). **Project on International Public Goods for Economic Development**, United Nations Industrial Development Organisation, Vienna http://www.unido.org/file_stroge/download/?file-id=41226, Erişim Tarihi (11 Eylül 2005).
- VICARY, S. ve T. SANDLER (2002). “Weakest-Link Public Goods: Giving In-Kind or Transferring Money”, **European Economic Review**, No 46, ss. 1501-1520.
- VURAL, İ. Y. (2004). “Ekolojik Değişimin Kamu Maliyesine Yansıması: İklim Değişikliği, Sürdürülebilir Kalkınma ve Karbon Vergileri”, C. C. AKTAN, D. DİLEYİCİ ve İ. Y. VURAL (Eds.), **Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar** içinde, Seçkin, Ankara, ss. 153-168.
- VURAL, İ. Y. (2004). “Dış İstikrarın Sağlanması ve Kalkınmanın Finansmanında Global Vergi Önerisi”, C. C. AKTAN, D. DİLEYİCİ ve İ. Y. VURAL (Eds.), **Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar** içinde, Seçkin, Ankara, ss. 89-108.
- WB (2005). **Global Development Finance: Mobilizing Finance and Managing Vulnerability**, The World Bank, Washington, DC.

WB (2000). **Poverty Reduction and Global Public Goods: Issue for the World Bank in Supporting Global Collective Action**, The World Bank., Washington, DC.

ZHANG, Z.X. ve A. BARANZINI (2004). "What Do We Know About Carbon Taxes? An Inquiry into their Impacts on Competitiveness and Distribution of Income", **Energy Policy**, Vol. 32, No. 4, ss. 507-5.